

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
(повне найменування вищого навчального закладу)

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра: публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Ефективність використання туристичного
потенціалу регіону»

Виконав: студент 4 курсу за
спеціальністю 242 Туризм денної форми
навчання
Микола МЕЛЬНИЧУК

Керівник: старший викладач кафедри
публічного управління та
адміністрування
Ганна ДІЛЬ

Рецензент: начальник відділу туризму,
курортів, транспорту та поштового
зв'язку Управління інфраструктури
Хмельницької ОВА
Нич І.В.

Хмельницький – 2023 рік

АНОТАЦІЯ

Мельничук М. С. Ефективність використання туристичного потенціалу регіону. – Рукопис.

У бакалаврській роботі запропоновано розв'язання актуального наукового завдання, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо ефективного використання туристичного потенціалу регіону на прикладі Хмельницької області.

На основі аналізу теоретико-методичних основ ефективності використання туристичного потенціалу регіону визначено, що туристичний потенціал регіону може бути досить різним залежно від його географічного положення, розміру, культурного та історичного контексту, рівня розвитку туристичної інфраструктури, а також наявності достатнього рівня безпеки та інших факторів.

В процесі аналізу сучасного стану туристичного потенціалу Хмельницької області встановлено, що Хмельницька область має багату історію та унікальні культурні ресурси гостинності, які поряд із сприятливими природно-кліматичними умовами мають стати основою формування конкурентоспроможного бренду, ставши однією з найпривабливіших для туристів дестинацій. Найкращі передумови для розвитку туризму має місто Кам'янець-Подільський. Проте використання сільського середовища в туристично-рекреаційних цілях потребує належного рівня інфраструктури, яка на сьогодні знаходиться на низькому рівні.

Проаналізовано світовий досвід розробки та реалізації державної політики у сфері туризму та рекреації та визначено перспективні пропозиції щодо адаптації світового досвіду в Хмельницькій області.

Ключові слова: ефективність, туристичний потенціал, рекреаційний потенціал, SWOT-аналіз.

ANNOTATION

Melnychuk M. S. The effectiveness of using the tourist potential of the region. - Manuscript.

The bachelor's thesis offers a solution to an actual scientific task, which consists in the theoretical justification and development of practical recommendations for the effective use of the tourism potential of the region on the example of the Khmelnytskyi region.

Based on the analysis of the theoretical and methodological foundations of the effectiveness of the use of the tourist potential of the region, it was determined that the tourist potential of the region can be quite different depending on its geographical location, size, cultural and historical context, the level of development of the tourist infrastructure, as well as the presence of a sufficient level of security and other factors.

In the process of analyzing the current state of the tourist potential of the Khmelnytskyi region, it was established that the Khmelnytskyi region has a rich history and unique cultural resources of hospitality, which, along with favorable natural and climatic conditions, should become the basis for the formation of a competitive brand, becoming one of the most attractive destinations for tourists. The city of Kamianets-Podilskyi has the best prerequisites for the development of tourism. However, the use of the rural environment for tourist and recreational purposes requires an appropriate level of infrastructure, which is currently at a low level.

The global experience of development and implementation of state policy in the field of tourism and recreation was analyzed, and promising proposals for the adaptation of global experience in the Khmelnytskyi region were identified.

Keywords: efficiency, tourism potential, recreational potential, SWOT analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	9
1.1. Сутність та основний зміст туристичного потенціалу регіону...	9
1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності використання туристичного потенціалу регіону.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	17
2.1. Оцінка туристичного потенціалу Хмельницької області.....	17
2.2. Оцінка рекреаційного потенціалу Хмельницької області.....	29
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ.....	40
3.1. Адаптація світового досвіду використання туристичного потенціалу на регіональному рівні.....	40
3.3. Стратегічні пріоритети використання туристичного потенціалу регіону.....	48
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Туризм стає ключовим фактором у процесі розширення та диференціації регіональної економіки. Чим більше він покладається на внутрішньо-регіональну економіку і чим менше залежить від позарегіональних ринків, тим більше зростає його значення для самого регіону. Туризм має багато переваг для регіону, однак, водночас існують проблеми, пов'язані з процесом планування, особливо вибору відповідної стратегії розвитку туризму в регіоні (наприклад, будівництво необхідної інфраструктури, субсидії для приватного сектора тощо). Туризм є важливим чинником розвитку регіонів, у якому він може позитивно впливати на виробництво, зайнятість, доходи населення або підвищувати рівень життя. Крім ряду позитивних впливів на регіон, це може також негативно впливати на регіон, а саме, обтяжуючи довкілля або змінюючи соціокультурне середовище регіону [34].

У зв'язку з швидким розвитком туристичної діяльності наразі виникло питання про виявлення туристичного потенціалу перспективних регіонів. Нині у літературі, що зачіпає проблематику туристичної діяльності, поняття туристичного потенціалу використовується вкрай рідко. Також слід зазначити різні його трактування вченими. Немає єдиної думки з приводу властивостей туристичного потенціалу як економічної системи, і навіть відсутня його класифікація.

У зв'язку з цим дослідження туристичного потенціалу, а також пов'язаних з ним проблем є актуальним.

Питання розвитку регіонального туристичного комплексу з позицій економічної та соціальної географії розглянуто в наукових працях О.О. Бейдика [3], Є.А. Котлярова [22], О.О. Любіцевої [25], В.І. Мацоли [27], В.І. Новикової [32], Я.Б. Олійника [35], О.В. Стецюк [44], О.В. Чеченя [54], К. Barteczko [56], С. Cox [57], А. Steene [58] та інших науковців.

Мета та завдання дослідження. *Метою роботи є аналіз туристичного потенціалу та стану сфери туризму Хмельницької області а також інших можливостей, що сприяють позиціонуванню цього регіону як привабливої туристичної дестинації для туристів та розробка рекомендацій для збільшення туристичного потоку.*

Для досягнення визначеної мети були поставлені та вирішені такі основні завдання:

- а) провести кількісну та якісну оцінку ступеня освоєності та рівня реалізації туристичного потенціалу даного регіону;
- б) виявити причинно-наслідкові зв'язки між рівнем реалізації та ступенем розвитку туристичної діяльності у цих регіонах;
- в) виявити негативні та позитивні фактори, що впливають на стан та розвиток туристичної діяльності;
- г) сформулювати стратегічні пріоритети використання туристичного потенціалу області.

Об'єкт дослідження – аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Хмельницької області.

Предмет дослідження – туристичний потенціал Хмельницької області.

Методи дослідження. Було використано наступні методи дослідження:

- аналіз літературних джерел та вивчення методичних, нормативних та проектних матеріалів на тему дослідження;
- статистичний;
- опис, узагальнення та логічний аналіз.

Інформаційною базою стали наукові та прикладні праці вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків з проблем управління сферою послуг, індустрією туризму та гостинності, у тому числі роботи в галузі державного управління, стратегічного менеджменту, економіки та управління галузей, створення та розвитку систем саморегулювання на вітчизняних та зарубіжних підприємствах.

Часткові завдання дослідження визначили структуру бакалаврської роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів та висновків. У вступі описано актуальність теми, мету, об'єкт, предмет завдання і теоретичну та практичну значущість дослідження. У першому розділі вивчено теоретико-методичні основи ефективності використання туристичного потенціалу регіону. Другий розділ присвячено оцінці туристичного та рекреаційного потенціалу Хмельницької області. У третьому розділі адаптовано світовий досвід використання туристичного потенціалу на регіональному рівні та визначено його стратегічні пріоритети. У висновках підведено підсумок зусиллям в обраному напрямку і узагальнено найбільш суттєві результати бакалаврської роботи, які полягають у аналізі ефективності використання туристичного потенціалу регіону.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи можуть бути використані зацікавленими органами влади Хмельницької області, Хмельницьким обласним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді та іншими. Використання методологічної основи дипломної праці може таким же чином служити всім зацікавленим організаціям у Хмельницькій області.

Апробація результатів. Основні теоретичні положення і висновки бакалаврської роботи були апробовані на науково-практичних заходах, а саме: Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м.Хмельницький, 11 лютого 2022 року) [17].

Обсяг та структура роботи. Зміст досліджень викладено на 68 сторінках пояснювальної записки, доповнено 12 таблицями. Перелік джерел посилань налічує назви 58 наукових праць і веб-ресурсів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність та основний зміст туристичного потенціалу регіону

Спочатку варто відзначити, що Україна має значний потенціал для туризму, проте його не використовує повністю. Щоб краще зрозуміти сутність туристичного потенціалу, для початку проаналізуємо його семантичне значення.

Туристичний потенціал регіону — це сукупність різноманітних ресурсів, а також можливостей, які привертають туристів в цей регіон. Це може включати в себе природну красу, історичні пам'ятки, культурну спадщину та різноманітні види розваг та відпочинку, місцеву кухню та інше.

Туристичний потенціал регіону може бути досить різним залежно від його географічного положення, розміру, культурного та історичного контексту, рівня розвитку туристичної інфраструктури, а також наявності достатнього рівня безпеки та інших факторів [50].

Завдяки практиці багатьох іноземних держав ми бачимо, як максимальне використання існуючого потенціалу держави і розвитку рекреаційної та туристичної індустрії на його базі є одним серед найважливіших засобів інтеграції у світову економіку, а також підвищення економічного добробуту. Згідно з А. Парфіненко, держава є одним із суб'єктів реалізації туристичної політики, але все ж не єдиним [37, с.10]. У цьому процесі також беруть участь органи місцевого самоврядування, громадські та професійні організації та підприємницькі структури. Однак, держава відіграє визначну роль у становленні пріоритетів і умов розвитку туризму в країні.

Туристична галузь є важливим сектором економіки України, але йому необхідна підтримка з боку державного управління, яке у цій сфері відіграє ключову дію для безпеки усіх туристів та працівників галузі, які надають

різноманітні послуги. Державне управління даною галуззю необхідне для розвитку країни, оскільки туризм як окремий сектор економіки потребує контролю та впливу з боку державних органів на різних рівнях. Крім того, необхідно проводити постійні дослідження на національному та світовому туристичних ринках, оскільки туристична галузь економіки чутлива до факторів зовнішнього макро- та мезооточення [6].

М. Біль показує як певні процеси впливають на потребу в державному управлінні туристичною галуззю, таким як динамічний розвиток туризму по всьому світі, поліфункціональне спрямування туризму на соціально-економічний розвиток регіону та посилення ролі місцевих органів державного самоврядування [5].

Конституція України встановлює право на відпочинок для кожної людини, яка працює. Закон про туризм заявляє, що туризм є пріоритетним напрямом розвитку економіки та культури, а держава забезпечує умови для туристичної діяльності [39]. Туризм потребує спеціальних правових, організаційних, а також економічних заходів задля забезпечення соціального захисту населення та обмеження негативних наслідків конкуренції. Туристичний потенціал часто сприймається як сукупність туристичних ресурсів, які є необхідні для розвитку туризму і рекреації. Туристичні ресурси є важливими складовими туристичного потенціалу, які використовуються, щоб створити різноманітні туристичні продукти [51]. Туристичний потенціал не обмежується лише наявністю ресурсів, але передбачає їх максимальне використання для задоволення потреб туристів в якісних послугах. Управління та підтримка туристичної діяльності ґрунтуються на розроблених стратегіях та програмах розвитку, головною метою яких є передбачення та збільшення туристичного потоку в регіонах. Тому для розвитку туризму в певному регіоні, а також підвищення його привабливості для потенційних туристів необхідно оцінювати туристичний потенціал, складові елементи якого мають складну ієрархію та включають в себе велику кількість підсистем [26].

Поняття «туристичної індустрії» та її складових елементів розглядається з двох позицій. З однієї сторони, це організації, які надають об'єкти та засоби туристичної індустрії, таких як засоби розміщення, транспорт та харчування, об'єкти та засоби розваг та дозвілля, культурно-історичні, природні, санаторно-курортні, оздоровчі, спортивні та інші засоби та об'єкти. З іншого боку, це організації, що здійснюють туроператорську та турагентську діяльність, а також пов'язані з екскурсійним та інформаційним обслуговуванням споживачів туристичних послуг [47].

Внаслідок цього можна стверджувати, що туристичний потенціал регіону грає ключову роль у розвитку туристичної індустрії, оскільки в умовах обмеженості або відсутності необхідних ресурсів задоволення потреб суб'єктів туризму, а також розвиток учасників організації надання туристичних послуг не є можливим.

В туристичній літературі вживається ряд таких словосполучень, як «туристично-рекреаційний», «рекреаційний» або «туристичний» потенціал. Однак з'ясувати точне зміст цих термінів, яким автори навантажують це поняття, часто стає досить складно, незважаючи на те, що всі вони якимось чином використовуються для позначення туристичних можливостей регіону. По-перше, між поняттями «рекреація» та «туризм» існують певні відмінності, однак у більшості літературних джерел вони зводяться до єдиної категорії. Туризм передбачає переміщення людини зі сталих місць проживання для відпочинку, лікування, оздоровлення, а також для пізнавальних, релігійних, професійних або інших цілей. Щодо поняття «рекреація», то воно передбачає відновлення фізичних та духовних сил людини, витрачених у процесі праці. Таким чином, поняття «рекреаційний потенціал» є складовою частиною «туристичного потенціалу», оскільки не повністю відображає сутність цього поняття та звужує його лише до одного виду туризму — рекреаційного [24].

В українській економічній літературі термін «потенціал» (від лат. *Potentia* — сила, міць) використовується для позначення сукупності наявних засобів, можливостей та запасів, якими розпоряджається регіон з метою

подальшого їх використання для досягнення певних цілей в тій чи іншій галузі. Туристичний потенціал — це сукупність природних, культурно-історичних та соціально-економічних передумов для організації туристичної діяльності на певній території; сукупність туристичних ресурсів та туристичної інфраструктури конкретного регіону, який має здатність до максимально можливого виробництва послуг туризму за умов найефективнішого їх використання.

Ефективне використання туристичного потенціалу забезпечує успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону. Туристичний потенціал дозволяє створити конкурентні переваги території (країни, регіону чи окремого населеного пункту), що має здатність обслуговувати цільові туристичні ринки, відповідаючи попиту на туристичні послуги та туристичній пропозиції. Це стає можливим завдяки ефективним та чітким рішенням і механізмам державного управління. Крім того, існує думка, на підставі якої туристичний потенціал розуміється як можливість території прийняти певну кількість відпочиваючих, при якому природний та екологічний стан території не піддається руйнуванню. Таким чином, туристичний потенціал території може трактуватися як комплекс всіх туристичних ресурсів, а також можливість їх ефективного використання, спрямованих на розвиток туристичної промисловості та підвищення туристичної привабливості даного регіону [48]. На підставі цього твердження можна стверджувати, що туристичний потенціал представляє собою складну систему з багатьма взаємопов'язаними та безперервно взаємодіючими між собою елементами, що виконують різні функції у процесі створення туристичного продукту, який відповідає кількісним та якісним вимогам ринку. Оскільки він є системою, то для нього характерні такі властивості системи, як цілісність, динамічність та взаємозв'язок. Характеристики туристичного потенціалу як системи поділяються на дві групи — структурні та якісні.

Структурні характеристики включають:

- здатність до досягнення збалансованої рівноваги;

- взаємозв'язок та взаємозалежність елементів;
- взаємодоповнення та взаємозамінність елементів.

До якісних характеристик туристичного потенціалу належать [45]:

- здатність до самовідтворення;
- здатність до удосконалення;
- потужність;
- гнучкість.

Слід відзначити, що розвиток туризму та формування туристичного потенціалу є не лише стратегічним завданням туристичної галузі України, але й важливою складовою майбутнього розвитку нашої держави та місією системи державного управління туристичною галуззю. Україна, завдяки своїм унікальним природним та історико-культурним ресурсам, відзначається високим рівнем туристичної привабливості порівняно з іншими країнами світу. Завдяки своєму економіко-географічному положенню, наявності природних ресурсів, курортних зон, розвиненої транспортної та соціальної інфраструктури, а також пам'ятників історії та культури, Україну можна віднести до країн з високим потенціалом розвитку туризму та високою інвестиційною привабливістю [10].

Приблизно 15% території України належать до курортних зон, гірських та приморських ландшафтів, місць відпочинку. Вони зберігають національні традиції, архітектуру, історичні та культурні пам'ятки, музеї. Україна має значний природний потенціал для розвитку туризму. Це свідчить про те, що туристичний потенціал нашої країни є неповторним і потребує ефективного державного управління для формування та розвитку. Для досягнення цієї мети державне управління повинно створити усі необхідні умови для роботи органів влади, що займаються формуванням та розвитком туристичного потенціалу нашої країни. С. Домбровська, О. Білотіл та Пономаренко вважають, що однією з ключових умов успішного функціонування туристичної галузі є створення ефективної організаційної структури управління, яка дозволить планувати та координувати діяльність на рівні регіону [26].

Для визначення туристичного потенціалу регіону можна використовувати різноманітні методи, такі як аналіз туристичної статистики, дослідження думок та побажань туристів, аналіз зони впливу та інші. Детальніше про методи оцінки ефективності використання туристичного потенціалу висвітлено в пункті 1.2 даного розділу.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності використання туристичного потенціалу регіону

Виходячи з аналізу компонентів, що входять до складу туристичного потенціалу можна стверджувати, що наявність культурно-історичних, природних та соціально-економічних передумов для розвитку туристичної індустрії регіону визначають сутність та якість туристичного продукту, а також лежать в основі розробки маркетингових стратегій щодо просування даного продукту на міжнародний ринок. Тому в процесі розробки та реалізації стратегій розвитку туризму в регіоні необхідно не лише давати характеристику ресурсної складової туристичного потенціалу, а й проводити оцінку екологічного та природно-кліматичного стану середовища, рівня розвитку інфраструктури та суміжних з індустрією туризму галузей [29].

У туристичному ресурсознавстві існує низка методик, що дозволяють провести оцінку тих чи інших компонентів, що входять до комплексу туристичного потенціалу, однак при аналізі та оцінці сукупного туристичного потенціалу необхідно дотримуватися наступних напрямків діяльності та зробити:

- а) кількісну оцінку туристичних ресурсів;
- б) оцінку структурної складової туристичного потенціалу;
- в) оцінку можливого використання туристичних ресурсів.

Туристично-рекреаційні ресурси, що утворюють комплекс туристичного потенціалу регіону, можуть бути охарактеризовані з точки зору їх привабливості, вираженої в чисельному еквіваленті, часом їх огляду, площею,

якістю, умовами їх використання та кількістю рекреантів за певний проміжок часу, в рамках їхньої експлуатації без шкоди ресурсів [27].

З метою ознайомлення з регіоном та початкової оцінки ресурсів, як правило, застосовується картографічний метод аналізу, що дозволяє отримати первинну інформацію про наявні в даному регіоні туристичні ресурси.

Для оцінки природно-кліматичних ресурсів застосовуються технологічний, естетичний та медико-біологічний методики оцінювання. Технологічна оцінка відбиває ступінь інженерного освоєння території. Метою даної методики оцінювання є визначення ступеня освоєння території задля її подальшого використання під час створення туристичного продукту.

Медико-біологічна оцінка ґрунтується на вивченні ступеня сприятливості та комфортності природно-кліматичних умов для туриста.

Естетична оцінка відображає емоційний вплив туристичних ресурсів на людину, основними параметрами даної оцінки є ступінь привабливості та унікальності об'єктів туристичного показу, зокрема пам'ятки архітектури.

Таким чином, основними показниками оцінки природно-рекреаційного потенціалу є:

- а) оцінка природних ресурсів за категоріями;
- б) рівень освоєності природних ресурсів;
- в) рекреаційна ємність території, що вивчається.

Що стосується культурно-історичної складової рекреаційних ресурсів, то основними показниками їх оцінки будуть:

- а) наявність різноманітних культурно-історичних пам'яток у межах досліджуваної території;
- б) міжнародна та вітчизняна культурна значимість пам'яток;
- в) стародавність історико-культурних об'єктів;
- г) ступінь доглянутості історико-культурних об'єктів;
- г) загальнодоступність та можливість використання;
- д) аналіз втрачених можливостей щодо використання даного об'єкта.

В оцінці регіонального туристичного потенціалу необхідно враховувати рівень розвитку наймасовіших видів туризму — оздоровчого, культурно-пізнавального, спортивного, ділового та інших видів.

Оцінка інфраструктурної складової має базуватись на наступних показниках:

- а) наявність у межах території необхідної кількості засобів розміщення для різних категорій туристів;
- б) кількість ліжко-місць у засобах розміщення туристів;
- в) заповнюваність засобів розміщення туристів;
- г) наявність підприємств громадського харчування;
- г) транспортне обслуговування (стан дорожньо-транспортної мережі, популярність та доступність окремих видів транспорту, види подорожей, довжина маршрутів та ін.);
- д) організації, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації робочих кадрів в індустрії туризму.

Крім того, необхідно враховувати мінливий характер туристично-рекреаційних ресурсів, що зумовлює необхідність створення та ведення кадастру туристичних ресурсів для максимально точного обліку даних ресурсів.

Туристично-рекреаційний кадастр — це систематичне зведення даних, що включають екологічні, технічні, організаційні та економічні показники використання та освоєння туристичних ресурсів, які ми використаємо в другому розділі дипломної роботи для проведення кількісної та якісної оцінки ступеня освоєності та рівня реалізації туристичного потенціалу Хмельницького регіону.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка туристичного потенціалу Хмельницької області

У другому розділі дипломної роботи буде проведено характеристику туристичних ресурсів, що є на території Хмельницької області, буде дано оцінку сучасного стану інфраструктурної складової туристичної галузі, проведено характеристику наявних ресурсів.

Хмельницька область має багату історію та унікальні культурні ресурси гостинності, які поряд із сприятливими природно-кліматичними умовами мають стати основою формування конкурентоспроможного бренду, ставши однією з найпривабливіших для туристів destinations [49].

Населення — 1225,7 тис. осіб (за даними Головного управління статистики Хмельницької області за 2022 рік) [9].

Розглянемо природно-географічне положення Хмельницької області як складової частини туристично-рекреаційного потенціалу destination за низкою ключових критеріїв:

а) Оцінка рельєфу Хмельницької області у якості характеристики туристично-рекреаційного потенціалу destination.

Рельєф утворює сукупність усіх форм поверхні навколишнього природного середовища та зумовлює виникнення та розміщення ряду природних рекреаційних елементів — наприклад річкової мережі, рослинного покриву, господарського використання земель, розміщення населених пунктів тощо.

Значення особливостей поверхні території має важливе значення. По-перше, рельєфні пам'ятки туристичного району часто є фактором, що визначає приїзд туристів [15].

У Хмельницькій області, яка має низький ступінь розчленованості рельєфу, цей фактор матиме низькі показники при проведенні оцінки. По-друге, рельєф створює візуальний образ території. Тому, саме рельєф, за більшим рахунком, визначає яке ставлення до цієї місцевості буде у туриста, які почуття він відчуватиме, потрапивши на цю територію. По-третє, не можна недооцінювати значимість характеру рельєфу у технологічних аспектах. Необхідно враховувати експозицію схилів, архітектоніку поверхні (структуру та склад гірських порід), ймовірність ситуацій, пов'язаних з ризиком, доступність маршрутів для туристів та транспортний потенціал територій. У Хмельницькій області гірські породи, що складають рельєф, не обмежують постановку офіційних кемпінгів і стихійних наметових містечок, але, через їх мінералогічний склад можуть створювати транспортні обмеження.

По-четверте, рельєф є важливим лімітуючим чинником у процесі організації туристичного обслуговування. Наприклад, у Хмельницькій області неможливо серйозне поширення таких видів спорту та туризму, як альпінізм, скелелазіння, спелеологія, оскільки їм необхідний природний гірський рельєф.

Карстові печери, пляжі, рифи та інші привабливі геоморфологічні об'єкти — підґрунтя для розвитку пляжно-купального, екологічного, наукового, екстремального і пізнавального туризму.

Область розташована у західній частині України, переважно у лісостеповій зоні. Ліси займають 270, 2 тис. га. За характером рельєфу — хвиляста рівнина. Північна частина території області лежить у межах Волинської височини, решта — у межах Подільської височини.

Поверхня розчленована глибокими долинами річок, ярами, балками. У південній частині тягнуться вапнякові гряди — Товтри. Товтри (Толтри) — гірський кряж, що з'явився не через тектонічні або вулканічні процеси, а став результатом життєдіяльності організмів. Кряж є залишками вапнякового бар'єрного рифу, що виник 15-25 млн років тому в океані Неотетис.

б) Оцінка кліматичних особливостей.

Визначальними чинниками розвитку для більшості типів територіальних рекреаційних систем та туристичних комплексів і масових видів туризму є те як клімат та погода впливають на самопочуття людини.

Вся територія Хмельницької області знаходиться в смузі кліматичного комфорту. Територія Хмельниччини лежить переважно у межах Подільської височини, північна її частина — у межах Волинської височини. Клімат помірно континентальний, з м'якою зимою та теплим вологим літом. Головні річки — Дністер із притоками, верхів'я Південного Бугу, Горинь, Случ. На півночі поширені соснові ліси, на півдні невеликі масиви лісів з дуба, граба, клена.

Переважає більшість туристів надають перевагу саме літнім видам відпочинку, тому доцільним є дослідження комфортності клімату області в теплий період року.

в) Оцінка водних ресурсів Хмельницької області у якості характеристики туристично-рекреаційного потенціалу дестинації.

Оцінюючи різні можливості діяльності рекреаційного характеру однією з вирішальних ресурсів стає водний. Саме він забезпечує купання, байдаркові походи, вилов риби та багато іншого. Навіть ті туристи, які не є прихильниками активного відпочинку, віддають належне естетичній насолоді, яка відчувається при знаходженні на природних водоймах. Неможливо заперечувати потужну оздоровлюючу дію, яка надає на організм людини поєднання купання з повітряними ваннами. Саме водний ресурс надає всі можливості для щадного тренування механізмів терморегуляції, дихання та метаболізму. Головні річки — Дністер, Південний Буг, верхів'я Горині та Случі.

Інфраструктурна складова туристичного потенціалу включає стан дорожньо-транспортної та повітряної мережі комунікацій області, наявність і технічне оснащення туристичних споруд.

Транспортна мережа є достатньо розвиненою. Довжина залізниць — 732 км, автошляхів — близько 7 тис. км (в т.ч. з твердим покриттям — 6, 2 тис. км). Великі залізничні вузли — Шепетівка, Гречани, Хмельницький. В обласному центрі є аеропорт.

Туризм є синергетично функціонуючою галуззю, де необхідно побудувати відповідну інфраструктуру для даних умов для туризму. За останні роки відбулися зрушення у розвитку базової туристичної інфраструктури та супутньої інфраструктури, але можливості для проведення вільного часу ще не повністю використовуються.

Також є значні резерви у просторовому плануванні та використанні існуючої туристичної інфраструктури. Для цього необхідно поліпшити стан туристичної інфраструктури та підвищити якість та пропозицію туристичних атракцій з акцентом на їх цілорічне використання.

На відміну від природних умов культурно-історичні пам'ятки не передбачають можливості їх оцінки за ступенем сприятливості, а оцінка зводиться лише до їх перерахування та опису окремих об'єктів. Важливість і зручність використання туристичних об'єктів оцінюється відповідно до їх розташування.

У туристично-привабливих районах, функціонально використовуваних іншими видами туризму, вони виконують функцію другорядного фактора. У деяких районах вони можуть виконувати функцію основного агента туризму і таким чином визначати використання регіону туризмом. Для них характерно також те, що їх присутність доповнює привабливість природних передумов туризму.

Культура Хмельницької області унікальна: вона увібрала в себе духовну спадщину не лише українського народу, а й унаслідок історичних обставин, російського, польського, єврейського, вірменського, молдавського.

У регіоні налічується 2896 пам'яток історії, археології, містобудування, архітектури, монументального мистецтва (табл. 2.1). У Хмельницькому діють два театри, філармонія. В області працюють чотири музеї [42].

У плані відпочинку та туризму Хмельницька область не відстає від південних курортних регіонів України, а все завдяки мальовничій природі та пам'ятникам старовини.

Таблиця 2.1

Перелік найвизначніших пам'яток

Вид пам'ятки	К-сть
Історії	2340
Архітектури	255
Монументального мистецтва	42
Науки і техніки	3
Археології	256

Пам'ятками регіону є пам'ятники, що належать до різних епох. Це і цілі середньовічні міста, окремі споруди, і стародавні стоянки племен епохи палеоліту. Останніх у Хмельницькій області можна нарахувати щонайменше кілька десятків. Одна з найвідоміших пам'яток регіону — Кам'янець-Подільська фортеця, яку навіть визнано ЮНЕСКО великою культурною та історичною світовою спадщиною. У народі фортецю називають просто Старим містом.

Найвідоміші туристичні об'єкти: Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» у Кам'янці-Подільському, серед пам'яток якого — зміцнення XIV-XVI ст. (Гончарна, Кушнірська, Папська та інші вежі); Руські та Польські ворота (XVI-XVIII ст.); церква Петра та Павла (XVI ст.); готичний костел (XVI ст.); турецький мінарет (1672-1692 рр.); ратуша XVI ст.; Тріумфальна арка (XVIII ст.); дерев'яна Хрестовоздвиженська церква (XVIII ст.); монастирі XVI-XVIII ст.; костели, замки, залишки фортець та інші пам'ятки [7].

Економіка регіону сьогодні розвивається стрімко, в основному завдяки природним багатствам та родовищам, що у Хмельницькій області налічується 260. Розвинуто також промисловість та сільське господарство.

За кількістю старовинних замків Хмельницька область стоїть на одному з перших місць в Україні, багато замків у відносно хорошому стані та становлять велику культурну цінність.

Зате з корисними копалинами області не пощастило: тут є лише природні будівельні матеріали. Однак є найбільше з нині діючих підприємство та стратегічно важливе для всієї Західної України — Хмельницька АЕС, розташована у місті Нетішин. В області розвинений аграрний сектор економіки.

Хмельниччина багата насамперед історико-архітектурною спадщиною, в якій поєднано культурні традиції кількох епох та народів. Історичний центр Кам'янця-Подільського з його величним замком — справжня пам'ятка архітектури. Також в інших містах області знаходяться костели, церкви, ратуші, фортеці, музеї, театри. Природні пам'ятки також сприяють притоку туристів. Це карстові печери у Товтровому кряжі, риболовля у Дністровському водосховищі, санаторії [53].

У межах області знаходиться національний природний парк Подільські Товтри, створений у 1996 р. для збереження природного розмаїття гряди Товтри. У парку росте 1700 видів рослин, 60 занесено до Червоної книги України. Ще один природний феномен області — Смотрицький каньйон, чії вапнякові стінки досягають висоти 50 м.

Визначні пам'ятки:

- природні: каньйон річки Смотрич, заказник Панівецька дача, національний природний парк Подільські Товтри, карстові печери Атлантида та Запучанська, скеля-останець Голова Велетня, регіональний ландшафтний парк Мальованка;

- культові: церква-замок Покрови Богородиці (Сутківці, XIV-XV ст.) [30], костел Іоанна Хрестителя (Ізяслав, 1599 р.) [2], монастир бернардинців (Ізяслав, поч. XVII ст.), костел Святої Анни (Полонне);

- історичні: скіфські кургани (VII-III ст. до н. е.), городище болохівського феодального центру (XI-XIII ст.), Державний історико-культурний заповідник «Самчики», Славутський замок (сер. XVI ст.), Ізяславський замок (XVI ст.), Меджибізька фортеця (Ізяслав, XIV-XVII ст.), палац князів Сангушко (Славута, XVIII ст.);

- місто Хмельницький: Хмельницький обласний краєзнавчий музей, Музей історії м. Хмельницького, Меморіал Великої Вітчизняної війни;

- місто Кам'янець-Подільський: Державний історико-культурний заповідник «Кам'янець», Кам'янець-Подільська фортеця (кін. XIV ст.), Вірменська Миколаївська церква (XIV ст.), Петропавлівська церква (XVI ст.), Старе місто (з Турецьким бастіоном 1672 р), Кафедральний костел Святих Апостолів Петра та Павла (XVI-XVIII ст.), турецький мінарет, францисканський костел (XIV-XVIII ст.), міська ратуша (XIV-XIX) ст.), Олександро-Невський собор (1893 р.), будинок Чарториських (XVI ст.), Дерев'яна Хрестовоздвиженська церква на Карвасарах (XVII-XVIII ст.), Дендропарк «Поділля», Лізнівський ліс.

Кам'янець-Подільський — старовинне місто (105 тис. чоловік), розташоване на річці Смотрич. Було засновано наприкінці 11 ст., входило до складу Київської Русі, пізніше — Галицько-Волинського князівства, Литви, потім Польщі. У середні віки був ремісничим та торговим центром. У 1793 р. приєднаний до Росії. З 1941 р. районний центр Хмельницької області.

Кам'янець-Подільський з його численними історичними спорудами неодноразово ставав знімальним майданчиком кінофільмів. Перший був знятий ще 1914 р. Найбільш відомі «Щорс» (1938 р.), «На війні як на війні» (1968 р.), «Д'Артаньян і три мушкетери» (1979 р.), «Чорний замок Ольшанський» (1983), «Тарас Бульба» (2007). Меч з Карабчієва — один з найбільш давньоруських мечів, що збереглися (X-перша половина XI ст.), знайдений під Кам'янець-Подільським.

- місто Старокостянтинів: замок князів Острозьких (1561-1571 рр.), руїни Оборонної вежі (XVI-XVII ст.), замкова Троїцька церква (1561), костел Іоанна Хрестителя (1754).

Ізяслав — місто на річці Горинь, у північній частині Хмельницької області; заснований у 987 році. У 13-першій половині 14 століття входив до складу Галицько-Волинського князівства, потім був захоплений Литвою. У 16-17 століттях Ізяслав був володінням князів Заславських, з 1673 — Сангушків.

Мешканці міста брали участь у повстанні С. Наливайка, визвольної війни українського народу 1648-1654 років. 1793 року у складі Правобережної України Ізяслав був возз'єднаний з Росією. Серед архітектурних пам'яток: замок 16 століття, костели місіонерів, бернардинців, фортечні мури з брамою та вежами (усі — 17 ст.), садиба з палацом (18 ст.).

Полонне — місто на річці Хоморі, у північній частині Хмельницької області. Вперше згадується в Іпатіївському літописі 1171р. як фортеця на рубежах Волинської землі. У 14 столітті місто було захоплене Великим князівством Литовським. На початку війни 1648-1654 років Полонне було звільнено загонами М. Кривоноса, але за Андрусівським перемир'ям 1667р. відійшло до Польщі; з 1793 року до Росії. У місті працюють музеї історії міста та фарфорового заводу; збереглися залишки земляних валів 17 століття, костел (1607), дерев'яна дзвіниця 18 століття, парк кінця 19 століття.

Бакотський скельний монастир знаходиться на півдні Хмельницької області, поблизу села Теремківці. Тут збереглися залишки Михайлівського скельного монастиря літописного міста Бакота 11-15 століть. Бакотське городище зараз приховано водами Дністровського водосховища. За переказами, звідси переселився до Київських гір Антоній Печерський. У Бакоті виявлено залишки стародавнього печерного монастиря, відомого з 1362 р. При дослідженні келій і скельної монастирської церкви, що збереглися, було знайдено напис приблизно XI ст., в якому йдеться про заснування ігуменом Григорієм монастиря на честь святого Михайла. Його вважають найстарішим на території Поділля. За легендою, під час нашестя татарської орди ченці, що сховалися в печерах, відмовившись зректись своєї віри, були замуrowані живцем.

Меджибіж — селище при впаданні Бужка до Південного Бугу, в центральній частині Хмельницької області. Вперше Меджибіж згадується в Іпатіївському літописі під 1146 роком. Збереглися Меджибізька фортеця — пам'ятка оборонної архітектури 14-17 століть, палац та Святотроїцький костел 16 століття. Ці пам'ятники включені до складу історико-культурного музею-

заповідника «Меджибізька фортеця». У фондах музею — колекції кераміки черняхівської культури, жіночих прикрас часів Київської Русі, гончарні та ткацькі вироби, ікони, вишивки. З Меджибожем пов'язане зародження у першій половині 18 століття хасидизму — містичного течії в юдаїзмі. На старому цвинтарі поруч із фортецею похований його засновник І. Баал-Шем-Тов. Це місце паломництва хасидів [28].

Інфраструктура та пам'ятки є необхідними, але не єдиними умовами для розвитку туризму. Також дуже важливо створити пропозицію (продукти) для відвідувачів, щоб вони якомога довше перебували в регіоні. Для забезпечення ефективності просування маркетингова діяльність повинна бути скоординована на всіх рівнях. Це дозволить збільшити кількість відвідувачів регіону, збільшити завантаженість ліжка-місць. Необхідне підключення туристичних атракцій та покращення пропозиції заходів для відвідувачів.

Засоби розміщення разом із супутньою інфраструктурою належать до групи передумов для здійснення туристично-рекреаційної діяльності та складають частину матеріально-технічної бази туризму. Разом із супутньою інфраструктурою заклади розміщення складають базову інфраструктуру туризму, оскільки вони дозволяють і водночас підтримують розвиток туризму на території. Важливість супутньої інфраструктури полягає головним чином у підкресленні придатності муніципалітетів для різних видів туризму, тобто зміцнення своїх конкурентних переваг на туристичному ринку.

Туристична важливість Хмельницької області та його центру вимірюються в цьому розділі такими показниками місткості, як кількість туристичних та рекреаційних місць (ліжка в закладах масового розміщення, приватні ліжка, місця в індивідуальних закладах відпочинку — котеджі) та якісними показниками (частка готелів та інші засоби розміщення в загальній кількості засобів розміщення на території).

З доступної статистичної інформації, наданої Хмельницькою ОДА, можна визначити поточну кількість (табл. 2.2) і ліжкову місткість закладів масового розміщення (табл. 2.3) [52].

Таблиця 2.2

Кількість закладів готельного типу по районах Хмельницької області

№ п/п	Район	К-сть
1	Кам'янець-Подільський район	46
2	Хмельницький район	51
3	Шепетівський район	13
	Всього	110

З даної таблиці ми бачимо, що найбільша кількість закладів готельного типу знаходиться в Хмельницькому та Кам'янець-Подільському районах.

В Додатку А ми можемо детально оглянути місце розташування закладів готельного типу та кількість номерів та місць в цих закладах.

Найбільша кількість готелів знаходиться у м. Кам'янець-Подільський та м. Хмельницький, проте найбільший санітарно-курортний комплекс «Arden Palace» з ліжковою місткістю на 1300 осіб знаходиться в смт Сатанів.

Загальну кількість місць в закладах готельного типу вказано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Ліжкова місткість закладів готельного типу

№ п/п	Район	К-сть
1	Кам'янець-Подільський район	2258
2	Хмельницький район	2978
3	Шепетівський район	292
	Всього	5528

З таблиці та ми бачимо що кількість ліжко-місць прямо-пропорційно залежить від кількості готелів в регіоні, тому в Кам'янець-Подільському районі

розміщено 2258 ліжко-місць, в Хмельницькому районі — 2978 ліжко-місць, а в Шепетівському районі — 292 ліжко-місця.

Для аналізу рівня розвитку готельного господарства доцільно застосувати запропонований П. Дефером коефіцієнт туристичної функції:

$$T = \frac{L*100}{P}, \quad (2.1)$$

де T – коефіцієнт туристичної функції, L — загальна кількість ліжко-місць у готелях, P — загальна кількість постійного населення. Показник змінюється від 0 до нескінченності, проте лише коли він набуває значення 10, є підстави стверджувати, що туризм є розвинений в даному регіоні, а коли він більше 100, то це важливий туристичний регіон.

Для його розрахунку за 2022 р. було використано офіційні статистичні відомості Головного управління статистики Хмельницької області та Хмельницької ОДА [52, 9].

$$\frac{5528*100}{1225700} = 0,45 \quad (2.2)$$

Отже, коефіцієнт туристичної функції показує, що туризм у Хмельницькій області не надто розвинений.

Динаміку кількості туроператорів та турагентів на Хмельниччині та Україні можна переглянути в Додатку Б. Найбільше в досліджуваному регіоні та по всій Україні саме турагентів — фізичних осіб-підприємців, що вказує на прибутковість та розвиток туризму.

Проте, якщо проаналізувати темпи зростання кількості туроператорів та турагентів (табл. 2.4), то можна побачити що за останні роки ця кількість скоротилась, оскільки через коронавірус та війну Росії проти України багато підприємств закрили свій бізнес.

Таблиця 2.4

Темпи зростання кількості туроператорів та турагентів

Регіон	Темп зростання, %			
	Кількість туроператорів та турагентів - юридичних осіб	З них		Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців
		туроператори	турагенти	
Хмельницька область	85,71	50,00	89,47	78,95
Україна	86,87	84,01	88,09	87,22

Далі проаналізуємо динаміку туристичних потоків в регіоні (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Динаміка туристичних потоків Хмельницької області

Показник	Рік			Темп зростання, %		
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019	2020/2018
в'їзні (іноземні) туристи	1	4	–	400	-	-
виїзні туристи	13720	19820	10271	144,46	51,82	74,86
внутрішні туристи	12017	7789	802	64,817	10,30	6,67
Всього	25738	27613	11073	107,28	40,10	43,02

З даної таблиці можна зробити висновок, що найбільше на Хмельниччині виїзних туристів, а от іноземних туристів в області не зафіксовано, оскільки, в зв'язку з війною, в Україну, а саме у Хмельницьку область, іноземці не приїжджають, а обирають іншу країну для відпочинку та туризму. Також можемо спостерігати стрімке скороченні як внутрішніх так і виїзних туристів.

На архітектурно-історичних та археологічних пам'ятках позитивні якості Хмельницької області не закінчуються. На особливу увагу заслуговують і

природні багатства цього краю. Потужні запаси лікувально-столових вод та мінеральних ресурсів зробили Хмельницьку область привабливим напрямком і для тих, хто бажає поправити своє здоров'я, відпочити від міської метушні. А в області до цього має у своєму розпорядженні все — наявність прекрасних санаторіїв та будинків відпочинку, чудові пейзажі та унікальна атмосфера спокою.

2.2. Оцінка рекреаційного потенціалу Хмельницької області

Природно-рекреаційний потенціал Хмельницької області включає в себе 269 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: Національний природний парк «Подільські Товтри», 39 заказників, 198 пам'яток природи, Кам'янець-Подільський ботанічний сад та дендропарк, сім заповідних урочищ, 24 пам'ятки садово-паркового мистецтва. Природними рекреаційними ресурсами є сприятливі кліматичні умови, лісові масиви, джерела мінеральних вод, на базі яких створений курорт Сатанів [12].

Рекреаційний кластер в Україні діє на Хмельниччині, де створено та ефективно функціонує громадське об'єднання власників агросадиб та організаторів пам'яток — Грицівський кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» (сmt. Гриців) та вивчається можливість ефективного функціонування (м. Кам'янець-Подільський).

Хмельницька область багата на пам'ятки архітектури та найкрасивіші природні локації. Туристи з усієї України та інших країн світу приїжджають побачити Перлину Поділля — місто Кам'янець-Подільський, Меджибізький замок, красу Бакоти та багато інших цікавих місць. На території нашого регіону розташований Національний природний парк «Подільські Товтри», який вважається найбільшим у Європі.

Інформацію щодо об'єктів туристично-рекреаційного значення можна побачити в таблиці 2.6.

Закладів готельного типу на території Хмельницької області налічується 110 штук, закладів громадського харчування — 422, баз відпочинку — 64, музеїв та заповідників — 77, природних об'єктів — 58, закладів санаторно-курортного типу — 7, дитячих закладів — 6, турагентів та туроператорів — 36, туристично-інформаційних центрів — 4 та потенційно цікавих локацій для туристів — 97 штук.

Таблиця 2.6

Об'єкти туристично-рекреаційного значення Хмельниччини

№ п/п	Назва	Кам'янець-Подільський район	Хмельницький район	Шепетівський район	Всього
1	Закладів готельного типу	46	51	13	110
2	Закладів громадського харчування	213	162	47	422
3	Бази відпочинку	53	10	1	64
4	Музеї та заповідники	11	52	14	77
5	Природні об'єкти	18	28	12	58
6	Заклади санаторно-курортного типу	2	5	0	7
7	Дитячі заклади	0	4	2	6
8	Турагенти, туроператори	4	32	0	36
9	Туристично-інформаційні центри	2	2	0	4
10	Потенційно цікаві локації для туристів	17	69	11	97

Хмельницька область дуже мальовнича. «Подільські Товтри» — це одна з прикрас регіону, яка вражає своїми масштабами. Парк займає площу 2 613 км².

А у відсотковому співвідношенні — це 12.5% від території області. «Подільські Товтри» вважається найбільшим парком у Європі.

Створено Національний природний парк у 1996 році Указом Президента України. На такий крок пішли, щоб зберегти все багатство природного ландшафту Поділля, а також історико-культурні комплекси, що мають естетичне, природоохоронне, оздоровче значення. Національний парк підпорядковується Міністерству охорони навколишнього природного середовища України.

Слід зазначити, що у 2008 році парк «Подільські Товтри» увійшов до семи природних чудес України. Окрім «Подільських Товтр» до переліку входять: заповідник «Асканія-Нова», Дністровський каньйон, озеро Синевир, озеро Світязь, Мармурова Печера, Гранітно-Степове Побужжя.

Крім того, з 2017 року ділянки парку входять до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Взагалі Товтри є рештками прибережних рифів. За будовою Товтри — це сукупність копалин рифових споруд узбережжя бар'єрного характеру, що утворилися в мілководних морях. Вони не мають аналогів у світі, проте схожі структурою скелясті гряди є в Сполучених штатах Америки та Великобританії.

Цікава форма Товтр: у вигляді витягнутого валу чи конусоподібних пагорбів. Що ж до подільської частини, всі вони характеризуються хвилястою формою, схили ж опуклі. Придністровська частина має каньйоноподібні схили, а розмиті водою вапняки утворюють гарні, екзотичні скелі. Така природна краса, звісно, приваблює туристів.

Флора та фауна в Національному парку досить різноманітна. На території «Подільських Товтр» зростає близько 1700 видів рослин. Багато хто є рідкісними та реліктовими. Зростають у заповіднику і лікарські рослини. Також тут мешкають хижі птахи, звірі та кажани. Є у Товтрах і червонокнижні тварини. Всього до Червоної книги занесені 85 тварин та 60 рослин з Національного природного парку «Подільські Товтри» [8].

Подільські Товтри — це національний парк України у Хмельницькій області. Це не парк у звичному вигляді, а окремо розташовані природні локації. Усього їх понад десяток, але через низьку якість дорожнього полотна ми відвідали лише найвідоміші: Бакота, Смотрицький каньйон, Китайгородське відслонення, село Демшин.

Крім того, у парку можна взяти участь у захоплюючих походах, вражаючих сплавах Дністром, а також у кінних прогулянках. Взимку тут можна спуститися зі схилів на лижах. У теплу пору випаде шанс зайнятися парашутизмом або політати на повітряній кулі.

Є ще одне приголомшливе заняття, яке, поза сумнівом, запам'ятається вам надовго — це екскурсії на теплоходах, які ознайомлять вас з усіма красами Дністровського водосховища.

У Подільських Товтрах діють різноманітні туристичні маршрути: водні, кінні, піші, велосипедні, автомобільні. Це може бути одноденна екскурсія або багатоденна, оздоровча або пізнавальна, з рибалкою чи полюванням, з виїздами на конях або плаванням на човнах. Також тут багато джерел із цілющою водою. Крім того, можна відвідати найцікавіші місця, розташовані в Подільських Товтрах: Гора Богіт — на ній колись було язичницьке святилище (9–13 століття). Саме тут стояв ідол бога Світловида (нині скульптура зберігається у Краківському археологічному музеї); Китайгород — раніше тут стояв замок каштеляна Кам'янця-Подільського Анджея Потоцького. До того ж через містечко проходив великий торговий шлях. Затоплене село Бакота разом із затокою та скельним монастирем, який заснував Антоній Печерський. Раніше на цій території було багато язичницьких святилищ, курганів, але всі вони опинилися під водою — у 1980-х роках збудували Дністровську ГЕС, а десятки сіл затопили.

На території національного парку є багато туристичних локацій. Одна з них — популярна Бакотська затока. Щороку велика кількість туристів з усієї України приїжджають до Бакоти на території якого знаходиться скельний монастир — перший оплот християнської релігії в Київській Русі. Краса затоки

вважає, адже поряд є річка та скелясті схили. Взагалі Бакотський клімат схожий на клімат у Ялті, тому сюди приїжджають не лише відпочити від міської метушні, а й оздоровитись цілющими мінеральними водами, на які багаті товтри [19].

Бакота — це не конкретне місце чи місто, це регіон, де було затоплено близько 25 сіл за 5-6 років. Для добирання є орієнтир — монастир Бакота. Є кілька місць, а саме місця для житла та окремо оглядовий майданчик на окорузі, який саме поряд з монастирем. За інформацією з мережі, у цьому монастирі проводять обряди екзорцизму.

Бакотська затока знаходиться за 55 кілометрів від міста Кам'янець-Подільський. Раніше це було село Бакота, яке утворилося внаслідок затоплення під час будівництва Дністровської ГЕС у 1981 році. Селян із населених пунктів переселили (було затоплено кілька сіл). Туристи, окрім гарного краєвиду, можуть відвідати скельний монастир. Також тут є три джерела із чистою водою. Кажуть, що вони цілющі, тому багато хто приїжджає до скельного монастиря, щоб набрати води.

На території «Подільських Товтр» знаходиться печера «Атлантида». Це єдина трирівнева печера на Поділлі. Вона складається із трьох рівнів, тому для туристів пропонують різні шляхи її проходження. Будемо відвертими, такий туризм для любителів екстриму та гострих відчуттів. Але відвідують печеру навіть діти, яким дуже подобається прогулянка підземними лабіринтами.

Температура в «Атлантиді» цілий рік однакова: +11 градусів, тому екскурсії тут можливі будь-якої пори року. Слід зазначити, що вхід до печери лише у супроводі досвідченого спелеолога.

Унікальність печери «Атлантиди» в кристалах, розташованих на стелі, стінах, підлозі. Фахівці розрізняють десять видів кристалів і відзначають, що всі мають різні форми та кольори. Саме тому до Завалля Кам'янець-Подільського району, де розташована печера, приїжджають туристи з усієї України. До речі, до кристалів торкатися не можна, адже у такий спосіб туристи їх руйнують.

В «Атлантиді» мешкає 7 видів кажанів. Вони не завдають шкоди відвідувачам, але не слід забувати, що люди в печері є гостями. Тому не можна чіпати кажанів. Крім того, вони занесені до Червоної книги України. А ще в печері мешкає куниця. Іноді її можна побачити.

У селі Сатанів розташований унікальний реабілітаційний центр тварин «Парк хижаків «Арден»». Він також розташований на території Національного природного парку «Подільські Товтри». Реабілітаційний центр є унікальним тому, що звірі живуть тут у максимально природних умовах. Крім того, хижаків у центрі лікують та проводять реабілітацію для подальшого проживання. Парк хижаків має площу 32 гектари, тож звірі (ведмеді, вовки, лисиці) не перетинаються між собою. Тварини мають достатньо місця і не перебувають у тісних клітках. Відвідувачі можуть подивитись на тварин з дерев'яного мосту, який має протяжність близько одного кілометра.

Одним з важливих напрямів рекреаційного потенціалу Хмельницької області є її культура, яку важливо продовжувати розвивати та не забувати. Для успішної роботи у цьому напрямку необхідні професійно підготовлені екскурсоводи, гіді-перекладачі, які володіють іноземними мовами [4].

На сьогодні не можна обмежувати розуміння культури лише сферами мистецтва та народної творчості. Культура повинна розглядатися як смислоутворюючий фактор духовного життя, різнобічний і водночас цілісний світ, створений людською діяльністю. За століття та тисячоліття накопичилися величезні матеріальні та духовні багатства.

Щось із культурних цінностей пішло з життя, виконавши своє призначення, щось продовжує жити та служити суспільству. Деякі явища, які, здавалося б, віджили свій час, раптом знаходять друге життя і починають активно впливати на культуру нового часу. І в умовах однієї з найважливіших функцій культури виступає передача від покоління до покоління духовного багатства суспільства. Кількість закладів культури Хмельницької області вказана в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Заклади культури Хмельниччини

Назва	К-сть
Філармоній	1
Консерваторій	–
Театрів	3
Кінозалів	10
Бібліотек	790
Закладів культури клубного типу	1056
Музеїв (включаючи філіали)	24
Сільських будинків культури і клубів	1007
Центрів дозвілля	10
Клубів за інтересами	4037
Дитячих музичних шкіл	26
Дитячих шкіл мистецтв	23
Дитячих художніх шкіл	11

Найбільше на Хмельниччині клубів за інтересами, закладів культури клубного типу та сільських будинків культури та клубів.

Також не можна забувати і про спортивний туризм, який з кожним роком приваблює все більше людей, фанатів спортсменів і просто любителів здорового способу життя. Чим країна економічно розвиненіша, тим більше в житті громадян та економіки країни загалом займає спортивний туризм. До того ж країна має ресурси, які й дозволяють розвивати його. За розвиненої інфраструктури для спортивного туризму країна стає привабливою для туристів, які шукають емоційну розрядку.

Головна особливість спортивного туризму полягає в тому, що він розвивається в природному середовищі, і капіталовкладення, яких він вимагає, не надто великі, порівняно з відпочинком у п'ятизіркових курортних готелях чи багатоденними подорожами в екзотичних куточках світу. Тому можна припустити, що цей вид туризму може стабільно розвиватися навіть під час погіршення соціально-економічного стану в країні.

У таблиці 2.8 вказано основні види спортивних об'єктів та їх кількість.

Таблиця 2.8

Спортивні об'єкти Хмельниччини

Назва	К-сть
Стадіони	42
Спортивні зали	308
Спортивні майданчики	507
Лижні бази	–
Стрільбища, тири	268
Плавальні басейни	9
Тренажерні зали	308
Футбольні поля	221
інші спортивні споруди	979

З даної таблиці бачимо, що в Хмельницькій області існує велика кількість спортивних об'єктів, особливо спортивних майданчиків, але, на жаль, немає лижних баз, оскільки рівнинний рельєф Хмельниччини не сприяє розвитку лижного спорту.

Найбільш розвиненим є лікувально-рекреаційний туризм.

Вода є одним із традиційних елементів природного рекреаційного потенціалу. Відпочинок на воді та водний туризм є одним із важливих видів туризму, який, однак, через вплив кліматичних факторів на ступінь використання ландшафту, орієнтований на літній сезон. Крім естетичної функції води в ландшафті, з гідрологічної сфери, як безпосередньої передумови туристично-рекреаційного використання території, важливі два аспекти:

- 1) наявність водних об'єктів, з яких найважливішими, особливо для внутрішнього туризму, є штучно створені водосховища і ставки;
- 2) наявність водних шляхів, які мають певну широку придатність для човнового туризму, водного відпочинку та водних видів спорту.

Хмельницька область має потужні запаси мінеральних вод, як лікувальних, так і столових (табл. 2.9). Найбільш відомими родовищами

мінеральних вод у Хмельницькій області є Збручанське, Маківське, Зайчиківське, Теофіпольське, а також Полонські радонові води.

Таблиця 2.9

Родовища мінеральних вод

Місце знаходження	Назва родовища, ділянки родовища	Експлуатаційні запаси або дебіт	Основне лікувальне застосування	Користувачі лікувальних ресурсів
м. Волочиськ	Збручанське родовище мінеральних лікувальних вод типу "Нафтуса"	144 м ³ на добу	Захворювання кишково-шлункового тракту, урологія, гастроентерологія, ендокринологія	Санаторій "Райдуга"
с. Зайчики	Збручанське родовище мінеральних лікувальних вод типу "Нафтуса"	288 м ³ на добу	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія	-
смт Сатанів	Збручанське родовище мінеральних лікувальних вод типу "Нафтуса"	257 м ³ на добу	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія	Санаторно-оздоровчі заклади курорту Сатанів
м. Кам'янець-Подільський	Кам'янець-Подільське родовище бромних хлоридно-кальцієво-натрієвих вод високої мінералізації	100 м ³ на добу	Захворювання опорно-рухового апарату	-
с.Маків	Маківське родовище мінеральних лікувальних вод типу "Нафтуса", типу "Миргородська"	типу "Нафтуса" – 43 м ³ на добу, типу "Миргородська" 60 м ³ на добу	Захворювання кишково-шлункового тракту, сечостатевої системи, органів опору та руху, гінекологія	Хмельницький обласний міжгосподарський санаторій "Україна"
с.Привороття	Мукшинське родовище мінеральної лікувальної води типу "Нафтуса"	70 м ³ на добу	Урологія, гастроентерологія, ендокринологія	Санаторій "Лісова пісня"
м. Полонне	Полонське родовище радонової мінеральної води	300 м ³ на добу	Захворювання опорно-рухового апарату	-
с. Коров'є	Теофіпольське родовище мінеральних лікувальних вод типу "Миргородська"	190 м ³ на добу	Захворювання кишково-шлункового тракту	-
м. Шепетівка	Шепетівське родовище радонової мінеральної води	900 м ³ на добу	Захворювання опорно-рухового апарату	-

Вони застосовуються для лікування та профілактики багатьох захворювань. Збручанська мінеральна вода є аналогом всесвітньо відомої води «Нафтуса». Вона покращує метаболічні процеси в організмі, має гарну жовчогінну, протизапальну, сечогінну та антитоксикаційну дію, застосовується при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, нирок та сечостатевої системи, жовчовивідних шляхів.

Бальнеологічний курорт «Райдуга» розташований у мальовничій лісопарковій зоні на південному заході України. Основний фактор лікування та оздоровлення у санаторії «Райдуга» — це мінеральна вода «Кришталева криниця», джерело якої знаходиться на території оздоровниці. Доведено, що застосування мінеральної води підвищує ефективність санаторної терапії та благотворно впливає на організм у цілому [12].

Окрім переваг рекреаційного туризму Хмельниччини є і певні проблеми.

Багатьох туристів лякають ціни в готелях, набагато дешевше в готелях Берліна, Праги та інших великих міст світу, плюс брак інформаційної інфраструктури, дефіцит кадрів, а саме професійних гідів, відсутність паркувань для туристичних автобусів. Все це потребує системного вирішення проблем, що накопичилися:

- використання застарілих технологій окремими підприємствами, моральне та фізичне зношування обладнання та машин;
- зростання собівартості та зниження продуктивності праці на ряді виробництв обробної промисловості;
- зростання цін на сировину та допоміжні матеріали, рекламу, електричну та теплову енергію, воду;
- слабкі виробничі зв'язки інноваційної інфраструктури та промислових підприємств [41];
- недостатньо високий рівень попиту та пропозиції на національному ринку цінних паперів, що ускладнює розгортання великомасштабних операцій, адекватних рівню міжнародного фінансового центру;

- небажання вітчизняних компаній виходити на організований фондовий ринок зі своїми цінними паперами, особливо пайовими, що загострює проблему низької ліквідності та обмеженої пропозиції на ринку акцій та ускладнює залучення іноземних портфельних інвесторів до Хмельниччини.

Також варто зазначити що протягом 2020-2023 років туристична галузь України зазнала великих втрат через пандемію COVID-19 та війну на сході країни. У 2020 році туристичний рух в Україні скоротився більше ніж на 50%, а дохід туристичної галузі скоротився на 70%. У 2021 році ситуація трохи поліпшилась, але знову погіршилась через пандемію COVID-19, введення карантинних обмежень та обмежень на кордоні.

Незважаючи на це, уряд України продовжує підтримувати розвиток туризму в країні, зокрема, за допомогою фінансової підтримки туристичних підприємств та заходів на підвищення туристичного потенціалу України.

З метою підтримки туристичної галузі уряд України запустив ряд програм, серед яких, «Дім українського туризму», «Регіональний розвиток туризму». Також було запущено ряд ініціатив для просування туризму в Україні, зокрема, «Україна — безпечний туристичний напрямок», що надає туристам інформацію про туристичні місця та умови безпечного відпочинку в Україні. За прогнозами експертів, після закінчення пандемії COVID-19 та завершення війни, туристична галузь України зможе повернутись до попереднього рівня розвитку та зростання.

Для цього необхідно здійснювати певні кроки як на регіональному, так і на державному рівнях для стимуляції розвитку туризму у Хмельницькій області та Україні в цілому. І результатом аналізу сучасного стану туристичного потенціалу Хмельницької області може бути розробка туристичної стратегії для регіону, що дозволить розвивати туризм та отримувати від нього прибуток для місцевої економіки.

Тому в наступному розділі ми адаптувати світовий досвід використання туристичного потенціалу на регіональному рівні.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

3.1. Адаптація світового досвіду використання туристичного потенціалу на регіональному рівні

Бурхливі зміни, що відбуваються у світовому туризмі, і розмір доходів від нього, змушують дослідників та керівників країн і регіонів звертати все більш пильну увагу до цього феномену постіндустріального суспільства. Але сучасні методики досліджень економіки туризму не мають універсальності адаптації до умов конкретної країни чи регіону, не вистачає вихідної інформації та кваліфікованих експертів, недосконалі джерела отримання об'єктивної статистичної та економічної інформації. Існуючі моделі, як правило, вимагають проведення попередніх трудомістких досліджень і збору даних, формування вичерпного міжгалузевого балансу, а тому характеризуються значним ступенем механістичності і вкрай малою гнучкістю і адаптивністю до умов, методів і стандартів статистичних досліджень, що змінюються.

Світова практика свідчить про те, що протягом останніх кількох десятиріч років туризм є однією з галузей світової економіки, що найбільш динамічно розвиваються, стійко утримуючи позиції в першій трійці за рівнем отримуваних доходів [20].

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку, за даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), внесок туризму у світовий ВВП становить: з в'їзного туризму — близько 30%; з внутрішнього туризму — понад 70%. За прогнозом UNWTO середньорічне зростання світового туризму у 2020–2030 роках має становити 3,3%, коливаючись у діапазоні від 2,3% (Європа) до 5,0% (Африка).

За даними UNWTO, Франція, Сполучені Штати Америки, Великобританія та Іспанія є країнами - лідерами у світі за кількістю туристів, і Іспанія в цьому рейтингу посідає третє місце [33].

Враховуючи істотний внесок туристичної галузі у ВВП, є доцільним вивчення кращих світових практик у цій галузі з метою використання передового досвіду та розробки ефективної державної політики у сфері туризму та рекреації для покращення макроекономічних показників розвитку Хмельниччини, що володіє унікальним туристично-рекреаційним потенціалом.

Розуміння значимості сфери туризму для соціально-економічного розвитку регіону та усвідомлення масштабів її мультиплікативного впливу на економіку вже давно привели багато країн до розгляду туризму як однієї з найпріоритетніших галузей економіки.

В результаті аналізу політики регулювання туристичної сфери наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. виявлено принципові підходи, загальні всім країнам із розвиненою індустрією туризму [21]:

а) визнання важливості та виключно широкого характеру впливу туризму на економіку країни в цілому та на економічний розвиток окремих регіонів зокрема;

б) стимулювання позасезонного туризму з метою вирівнювання прибуття туристів та, відповідно, ослаблення тиску на інфраструктуру (аеропорти, авіалінії, наземні транспортні комунікації, засоби розміщення, екскурсійне обслуговування та ін.);

в) посилення вимог до забезпечення безпеки туристів у зв'язку з діями екстремістів, що почастишали;

г) застосування нових технологій як засобу підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту, підвищення ступеня доступності та ефективності використання туристичних ресурсів;

г) тісний взаємозв'язок заходів щодо розвитку туризму та захисних заходів у галузі екології, культурної та історичної спадщини;

д) реалізація регулярних та повномасштабних науково-дослідних робіт з аналізу та прогнозу тенденцій розвитку ринку туристичних послуг, їх маркетингу та менеджменту.

В арсеналі методів регулювання та стимулювання розвитку індустрії туризму застосовуються економічні, правові, соціальні, політико-адміністративні, культурні та екологічні методи, що зустрічаються у практиці всіх країн світу. Однак конкретний інструментарій реалізації цих методів у різних країнах помітно відрізняється, що можна пояснити відмінностями концепцій та моделей національного менеджменту [14].

Експерти виділяють три моделі управління туристичною галуззю на державному рівні, основні характеристики яких представлені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Моделі управління індустрією туризму

Модель	Основні положення	Приклади
Східна	Характеризується наявністю сильного та авторитарного міністерства, що регламентує діяльність усієї галузі. Для реалізації необхідні значні фінансові вкладення коштів у галузь та інфраструктуру, а також в організацію просування національного турпродукту за кордоном	Туреччина, Єгипет, Туніс, Таїланд
Європейська	Питання розвитку туризму вирішуються лише на рівні багатогалузевого міністерства, як правило, має економічний ухил і що працює у двох напрямках: державне регулювання туризму (нормативно-правове забезпечення, міжнародне співробітництво у сфері туризму та ін.) та здійснення маркетингової діяльності, участь у виставках, керівництво представництвами за кордоном	Франція, Іспанія, Італія, Великобританія
Американська	Передбачає відсутність центральної державної адміністрації та вирішення різних питань на основі ринкової самоорганізації	Країни з високорозвинутою ринковою економікою (США)

Світовий досвід однозначно доводить, що успішність розвитку сфери туризму та рекреації безпосередньо залежить від того, як на державному рівні сприймається галузь, наскільки масштабна та ефективна державна підтримка.

Тому, у всіх розвинених у туристичному відношенні країнах, головну роль у регулюванні функціонування та розвитку туризму відіграє держава [11].

Аналіз державного регулювання та розвитку туризму у країнах світу дозволив виявити основні напрями діяльності у сфері туризму з боку урядів різних держав (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Пріоритетні напрями діяльності держав у сфері туризму

Країна	Національна управлінська структура з туризму	Пріоритетні напрями діяльності держави
Франція	Міністерство економіки, промисловості та цифрових технологій	1. Стимулювання соціального туризму 2. Охорона навколишнього середовища
Іспанія	Міністерство економіки	1. Охорона навколишнього середовища 2. Нормативно-правове регулювання 3. Ліцензування, сертифікація 4. Координація регіональних туристичних організацій
Італія	Міністерство промисловості, ремесел та торгівлі	1. Нормативно-правове регулювання 2. Ліцензування 3. Координація регіональних туристичних організацій 4. Статистична діяльність 5. Міжнародне співробітництво
Угорщина	Міністерство економіки	1. Маркетингові дослідження 2. Просування туристичного продукту на зарубіжних ринках 3. Інформаційне забезпечення туристів 4. Впровадження сучасних комп'ютерних технологій 5. Стимулювання в'їзного туризму
Греція	Міністерство розвитку, торгівлі та індустрії	1. Зміцнення матеріально-технічної бази шляхом субсидій та податкових пільг 2. Стимулювання в'їзного туризму 3. Ліцензування
Туреччина	Міністерство туризму	1. Всесвітня підтримка державному рівні 2. Зміцнення матеріально-технічної бази шляхом субсидій та податкових пільг, інвестицій, пільгових кредитів та мит 3. Стимулювання в'їзного туризму 4. Спрощення візових процедур
КНР	Державне управління у справах туризму	1. Удосконалення нормативно-правової бази 2. Бюджетні інвестиції та субвенції 3. Податкові пільги 4. Заохочення інновацій 5. Розвиток інфраструктури підтримки малого підприємництва 6. Надання пільг за кредитами, позиками, цільовими грантами тощо.

Вивчення використовуваного інструментарію стимулювання розвитку туристичного комплексу доцільно, на нашу думку, здійснювати на досвіді найбільш розвинених у туристичному відношенні країн, таких як Франція та Іспанія, що реалізують західну модель управління туристичною сферою, та Китай, який реалізує державний підхід у традиціях азійського менталітету.

Нині у більшості країн Західної Європи найпоширенішою є модель управління сферою туризму лише на рівні центральних органів виконавчої влади, які входять до компетенції будь-якого багатогалузевого міністерства [21].

Туризм — одне з найважливіших галузей економіки Французької Республіки, його у ВВП країни становить близько 7%. Франція є найбільш наочним прикладом проведення послідовної державної політики розвитку туризму, яка є централізованим програмуванням розвитку туризму як важливого елемента соціально-економічного розвитку країни в цілому.

У Франції функції щодо вироблення державної політики у сфері туризму здійснює Генеральна дирекція з підприємництва (*Direction générale des entreprises, DGE*), яка знаходиться у віданні Міністерства економіки, промисловості та цифрових технологій.

Законом від 22 липня 2009 р. № 2009-888 «Про розвиток та модернізацію туристичних послуг» утворено Агентство з туристичного розвитку Франції, основною діяльністю якого є просування політики конкурентоспроможності та якості у туристичному секторі. Колегіальним консультативним органом держави та зацікавлених сторін у сфері туризму виступає Національна рада з туризму.

Держава визначає та реалізує національну політику в галузі туризму та сприяє узгодженню державних та приватних ініціатив у галузі туризму, а також реалізації планів розвитку туризму, що виробляються місцевими органами влади.

У країні, крім того, існує ще ціла низка органів, які беруть участь в управлінні туризмом (переважно з правом дорадчого голосу). Так, туристичну

політику Франції координує організація «Maison de la France», до якої входять державні, приватні та громадські організації. Основна функція цієї організації — просування французького туристичного продукту за кордоном.

«Maison de la France» має 33 закордонні офіси в 29 країнах і формує довгострокові маркетингові та рекламні програми. Їхня мета — збільшення туристичних потоків, в основному за рахунок скорочення мертвого сезону, розширення географії та збільшення тривалості перебування іноземних туристів у країні [1].

Важливою частиною французької політики розвитку індустрії туризму є її регіональна складова. Тому головним завданням уряду стало прагнення стримати розвиток столичного регіону та стимулювати розвиток проблемних районів, які виявляються за відповідними критеріями (рівень соціально-економічного розвитку, ситуація на місцевому ринку праці, демографічні тенденції).

На цих територіях досить широко використовуються дотації до сфери туризму, розвиток інфраструктури за рахунок бюджетних коштів, різні важелі підтримки місцевого підприємництва та залучення приватного капіталу.

Стимулювання розвитку внутрішнього туризму у Франції забезпечується нормативним правовим регулюванням відносин у галузі благоустрою та підтримання екологічних нормативів туристичних територій.

Законодавчою базою у сфері регулювання туристичної діяльності є Кодекс з туризму, який був прийнятий у 2006 р. Істотний внесок у реформування та підвищення конкурентоспроможності національної туристичної індустрії також зробило прийняття Закону «Про розвиток та модернізацію туристичних послуг» від 22 липня 2009 р. № 2009- 888, доповненого потім рядом профільних постанов Уряду Франції. В результаті злиття кількох галузевих організацій було створено єдине Державне агентство з розвитку туризму у Франції «ATOOUT FRANCE», яке, крім просування країни на світовому ринку, здійснює заходи щодо підтримки та стимулювання внутрішнього туризму (спрощення адміністративних процедур для ведення

туристичного бізнесу, підвищення якості надання послуг, просування інноваційних технологій тощо).

Державна програма дій у сфері туризму у Франції нині акцентує увагу на трьох базових інструментах, які можуть бути використані для створення довгострокових національних програм розвитку туризму:

- посилення діючих та запровадження нових регламентуючих заходів, що передбачають захист здоров'я людей та навколишнього середовища;
- створення програм, що гарантують чистоту виробничих процесів та продукції, що випускається у туристичній галузі;
- використання цінової політики як ефективний механізм впливу [43].

Аналіз реалізації державних заходів у сфері туризму у Франції дозволяє зробити два основні висновки, які можуть бути затребуваними і у Хмельницькій області:

- державна політика у туристичній сфері має бути активним компонентом регіональної політики, спрямованої на вирівнювання рівнів розвитку територій;
- основою для регулювання сфери туризму є розробка, прийняття та реалізація стратегій розвитку галузі та розробка на базі цього програм розвитку окремих складових індустрії туризму в регіоні.

Іспанія, як і будь-яка країна, має унікальну культуру, свої традиції, а природно-кліматичні умови сприяють їй відвідуванню цілий рік. Результати впровадження іспанської системи якості у туризмі говорять самі за себе. На даний момент Іспанія є світовим лідером у сфері туризму.

Іспанія — перша країна у світі за кількістю відпочиваючих на пляжних курортах, друга країна у світі за витратами туристів та четверта — за кількістю самих туристів. Іспанський досвід цікавий для Хмельницької області, насамперед, тому що, клімат Іспанії та клімат Хмельниччини сприятливі для туризму, по-друге, ініціатором впровадження та розвитку єдиної системи якості туристичних послуг є професійна спільнота за активної підтримки держави.

Звичайно, перш ніж розвивати систему якості, необхідно в першу чергу розвинути сам туризм, але якщо ці процеси будуть йти паралельно, то досвід Іспанії буде цікавим і перспективним не тільки для Хмельницького регіону. Якщо докласти зусиль щодо розвитку туристичної системи якості, Хмельницька область може стати більш привабливою для туристів. В даний час урядом Іспанії розроблено черговий план подальшого розвитку сфери туризму в Іспанії — Національний план комплексного розвитку галузей туризму Іспанії, виконання якого може додатково залучити кошти за рахунок розширення туристичних поїздок до природних об'єктів, включених до списків ЮНЕСКО; надати освітні послуги, рекламуючи Іспанію як країну з багатою історичною спадщиною [36].

У Китаї законодавчо закріплено необхідність розробки та реалізації державної туристичної «іміджевої» стратегії. Так, зокрема, Держраді КНР наказується організувати роботу щодо просування за кордоном китайського туризму, у тому числі за рахунок створення мережі спеціалізованих адміністративних органів та розвитку міжнародної взаємодії. Регіональна влада повинна займатися просуванням свого туристичного іміджу, виробляти туристичні товари «з регіональною специфікою». Уряди зобов'язуються активно інвестувати в цю галузь, залучати та підтримувати приватні інвестиції.

Аналіз кращих світових практик державної політики у сфері туризму та рекреації дозволяє зробити певні висновки.

Пряме запозичення передового досвіду Франції, Китаю та інших країн, що є хедлайнерами у розвитку індустрії туризму, без адаптації відповідних інструментів до реалій Хмельницького регіону неможливо, але, на нашу думку, доцільно розглянути такі пропозиції як перспективні:

- а) розвиток науково-дослідних робіт у сфері туризму та рекреації з використанням маркетингових технологій;
- б) законодавче закріплення необхідності розробки та реалізації державної туристичної «іміджевої» стратегії;

- в) створення зарубіжних офісів управління туризмом на зарубіжних ринках з метою просування та збуту вітчизняного туристичного продукту;
- г) розробка спеціальних регіональних програм для підтримки підприємництва у сфері туризму та рекреації [31].

3.2. Стратегічні пріоритети використання туристичного потенціалу регіону

Синтез факторів зовнішнього та внутрішнього середовища для ідентифікації основних стратегічних пріоритетів використання туристичного потенціалу в Хмельницькій області проводився з використанням матриці SWOT (табл. 3.3), що дозволяє виявити сильні сторони [13], що збільшують конкурентоспроможність туризму та пов'язані з цим галузі, слабкі сторони, які негативно впливають на зниження конкурентоспроможності туризму та пов'язані з ним галузі регіону, для зменшення туристичного потенціалу, зовнішніх небезпек та загроз, що негативно впливають на зниження конкурентоспроможності туризму та пов'язаних із ним галузей у Хмельницькій області та на зниження його можливостей розвитку. Зовнішнє середовище включає можливості, небезпеки та загрози [55].

Основними факторами, що гальмують розвиток туризму в регіоні є:

- а) недостатній розвиток інфраструктури для організації перспективних видів туризму;
- б) відсутній сучасний, креативний комплексний туристичний продукт;
- в) незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини;
- г) неефективна рекламно-маркетингова система просування регіонального туристичного продукту на державний туристичний ринок;
- г) дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму;
- д) недостатня увага місцевих органів влади до розвитку туризму;
- е) поганий стан доріг до об'єктів туристичної та курортної сфери [40].

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз туристичного потенціалу Хмельницької області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. унікальність природного багатства області; 2. унікальна матеріальна та нематеріальна культурна спадщина; 3. наявність туристичних об'єктів; 4. клімат та географічна особливість; 5. автентичність туристичних об'єктів; 6. розвиток готельного бізнесу; 7. екологічно чисті продукти [16]; 8. наявність санітарно-курортних ресурсів; 9. державна підтримка розвитку туризму; 10. чуйність та гостинність місцевих жителів; 11. доброзичливість місцевих жителів до туристів; 12. значний освітній потенціал у галузі туризму; 13. присутність інформаційно-туристичного центру в області; 14. високий потенціал розвитку рекреаційних послуг (наявність 13 родовищ мінеральної води, міста-курорту державного значення Сатанів). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. погано відомий туристичний бренд на світовому ринку; 2. нерозвиненість інфраструктури; 3. дефіцит пропозицій готелів туристичного класу, придорожніх послуг; 4. недостатність маркетингових досліджень та інформаційних кампаній; 5. висока вартість квитків та відсутність прямих рейсів; 6. відсутність функціонуючого цивільного аеропорту; 7. обтяжливі та трудомісткі процедури перетинання кордону та отримання візи; 8. поганий розвиток на ринку страхових послуг; 9. відсутність кваліфікованого персоналу; 10. обмежений потенціал у галузі соціальної відповідальності та збереження туристичних об'єктів; 11. мовні бар'єри та відсутність кваліфікованих працівників, менеджерів по напрямкам та гідів; 12. незадовільний стан багатьох об'єктів історико-культурної спадщини; 13. виражена сезонність більшості турів; 14. недостатній рівень використання існуючого туристичного потенціалу області; 15. нерівномірний розподіл туристичного навантаження на території та туристичних центрах регіону.
Можливості	Потенційні загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. розробка нових туристичних продуктів; 2. розвиток «зеленого» туризму; 3. розвиток регіонального та внутрішнього туризму [46]; 4. постійне зростання інформаційних технологій, які дозволяють потенційним мандрівникам збирати інформацію та взаємодіяти в цифровому форматі з потенційними постачальниками послуг; 5. туризм як галузь, здатна підтримувати відновлення економіки після пандемії; 6. підтримка інвесторами вигідних туристичних проектів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. зниження попиту на туристичні послуги в контексті пандемії; 2. геополітична ситуація в регіоні; 3. забруднення навколишнього середовища; 4. зростаючі ризики для здоров'я від геополітичних конфліктів з серйозними потенційними наслідками для індустрії подорожей та туризму; 5. зміна клімату з глобальним потеплінням та погіршенням стану навколишнього середовища[18]; 6. економічний спад на основних туристичних ринках; 7. низький платіжний попит місцевого населення на туристичні послуги; 8. міграція населення у більш урбанізовані населені пункти та закордон.

Отже, основними стратегічними пріоритетами використання туристичного потенціалу Хмельницької області є [38]:

а) Розвиток державної системи підтримки для малого бізнесу в турі по галузі.

Для цього необхідна підтримка інвестиційних проєктів державними органами, надаючи гранти на конкурентній основі, інвестуючи в державні фонди, в об'єкти культурної спадщини.

б) Розвиток туристичної інфраструктури.

Для цього необхідно:

- облагороджування та облаштування придорожніх районів, річкових доріжок;
- забезпечення необхідного обладнання масового туризму;
- допомога держави в реставрації та відродженні історичних пам'яток розробки спеціальних маршрутів для мандрівників, зацікавлених у відвідуванні закладів культурної спадщини, збереження культурних звичаїв місцевого населення.

в) Створення системи реклами та інформаційної підтримки туристичної діяльності.

Для цього необхідно:

- створення і актуалізація інформаційних довідників для туристів (список туристичних засобів, календарів подій, списки засобів розміщення, карти, що вказують на туристичні засоби);
- створення та просування єдиного позитивного бренду туристичного регіону, що встановлює ефективну інформаційну взаємодію між учасниками туризму [23].

г) Вдосконалення планування та ефективного використання потенціалів туристичного та природного ресурсу цих територій.

Для цього необхідно:

- довгострокове всебічно науково обґрунтоване стратегічне програмування та фінансування розвитку туризму та відпочинку;

- економічне стимулювання розвитку туризму та відпочинку;
- формування привабливого інвестиційного клімату для впровадження проектів у галузі туризму та відпочинку.

Повнота реалізації зазначених сценаріїв залежить, в першу чергу, від значимості певних векторів розвитку ринку туристичних послуг регіону для країни в цілому та можливості досягнення стратегічних пріоритетів та цільових орієнтирів у короткостроковій та середньостроковій перспективі, залежить від поточної внутрішньої та зовнішньої політики внаслідок повної реалізації концепції управління ринку туристичних послуг. Очікується підвищення в'їзних, виїзних, міжнародних, національних туристичних потоків та потоків у межах держави:

- підвищення валютних надходжень до регіону;
- збільшення кількості суб'єктів ринку туристичних послуг, особливо у сегменті вироблення комплексного туристичного продукту та його дистрибуції – туроператорів та турагентів;
- поступове застосування загальної практики вироблення диверсифікованого комплексного туристичного продукту високої якості;
- підвищення ефективності управління розвитком суб'єктів мікрорівня економіки туризму;
- потужний мультиплікаційний вплив на супутні галузі туризму забезпечить підвищення зайнятості та надходжень до ВВП;
- становлення туристичної галузі як каталізатор будівельної, страхової, фінансової, культурної сфер, роздрібної торгівлі та спортивного дозвілля тощо;
- підвищення туристичного іміджу області на державному рівні туристичних послуг, залучення до міжнародних програм сталого розвитку туризму, розвиток національних стандартів у цій сфері;
- розробка та реалізація спільних міжнародних проектів та програм у галузі туризму;

- активна реалізація політики щодо усунення або пом'якшення візових, прикордонних, митних туристичних формальностей та ін. [22].

Важливим питанням розвитку ринку туристичних послуг є фінансове забезпечення туристичної індустрії, для вирішення якої, на наш погляд, необхідно:

- забезпечити відповідний рівень державного та приватного управління, а також чітку координацію дій місцевих органів регулювання;
- сприяти розвитку приватних ініціатив над ринком туристичних послуг;
- розробити ефективну систему просування вітчизняного туристичного продукту на зовнішні та внутрішні ринки;
- прийняти необхідні нормативно-правові акти з питань інвестування та оподаткування у туристичній сфері;
- подальше вдосконалення процедури в'їзду іноземних туристів у Хмельницьку область;
- сформувати інформаційний простір туристичної галузі та інше [25].

Реалізація стратегії на основі сукупної взаємодії інституційно-правового, соціально-економічного, інтеграційного векторів та з урахуванням впливу багатоаспектних проявів факторів просторової поляризації ринку туристичних послуг дозволяє створити системні комплексні умови забезпечення перманентного, конкурентоспроможного розвитку ринку туристичних послуг, слугує фундаментальним базисом забезпечення розробки та впровадження його розвитку.

Загалом, для досягнення цілей розвитку ринку туристичних послуг, на наш погляд, необхідно забезпечити:

- узгодженість політики в галузі туризму на національному та регіональному рівнях та чітке розмежування функцій повноважень та відповідальності всіх зацікавлених у розвитку туризму сторін: держави, приватного сектору, професійних неурядових організацій та місцевої спільноти;

- об'єднання та координацію зусиль та ініціатив держави, міжнародних організацій, які надають технічну допомогу регіону, у розвитку туризму, представників приватного сектору та їх професійних об'єднань;

- впровадження горизонтально та вертикально інтегрованого інституту соціального партнерства: держава, приватний сектор та їх професійні асоціації та об'єднання [45].

Таким чином, вирішення завдань ефективного розвитку туризму дозволяє значно збільшити потік туристів у Хмельницьку область та приплив грошових надходжень до економіки регіону, а також забезпечити, з одного боку, зростання податкових відрахувань до бюджетів різних рівнів та підвищення зайнятості, а з іншого – розвиток регіону та суміжних галузей економіки. Все це сприятиме збільшенню ролі міжнародного туризму в економіці Хмельниччини та створює умови для розвитку національної економіки та підвищення рівня та якості життя населення.

ВИСНОВКИ

Ця робота була зосереджена на оцінці потенціалу туризму в Хмельницькій області. Оцінено загальний потенціал туризму за окремими передумовами розвитку туризму, які можна розділити на 3 групи: природні, культурно-історичні та передумови реалізації. Оцінюваними природними факторами були рельєф, природоохоронні території, потенціал рекреаційних територій та акваторій. З культурно-історичних припущень оцінювалися культурно-історичні пам'ятки, об'єкти культури та громадські заходи. Для оцінки умов реалізації були обрані об'єкти розміщення.

Хмельницька область має багату історію та унікальні культурні ресурси гостинності, які поряд із сприятливими природно-кліматичними умовами мають стати основою формування конкурентоспроможного бренду, ставши однією з найпривабливіших для туристів дестинацій.

На основі аналізу отриманих даних про рівень туристичного потенціалу в області можна зробити висновок, що найкращі передумови для розвитку туризму має м. Кам'янець-Подільський. З іншого боку, в області можна спостерігати підвищений інтерес відвідувачів до сільської місцевості (зелений туризм). Ця тенденція є позитивною тим, що вона може значно підвищити доходи сільського населення за рахунок оплати приїжджими послуг з розміщення, харчування, використання різноманітних спортивних та інших споруд. Сприяння відпочинку в сільській місцевості може допомогти зменшити натиск туристів на переповнені туристичні центри. Проте використання сільського середовища в рекреаційних цілях потребує належного рівня інфраструктури, яка на сьогодні знаходиться на низькому рівні. Відбувається триваюче скорочення населення в сільській місцевості – внаслідок міграції в міста, скорочення кількості працівників у сільському господарстві тощо.

Також варто зазначити що протягом 2020-2023 років туристична галузь України зазнала великих втрат через пандемію COVID-19 та війну на сході країни. У 2020 році туристичний рух в Україні скоротився більше ніж на 50%, а

дохід туристичної галузі скоротився на 70%. У 2021 році ситуація трохи поліпшилась, але знову погіршилась через пандемію COVID-19, введення карантинних обмежень та обмежень на кордоні.

Незважаючи на це, уряд України продовжує підтримувати розвиток туризму в країні, зокрема, за допомогою фінансової підтримки туристичних підприємств та заходів на підвищення туристичного потенціалу України.

З метою підтримки туристичної галузі уряд України запустив ряд програм, серед яких, «Дім українського туризму», «Регіональний розвиток туризму». Також було запущено ряд ініціатив для просування туризму в Україні, зокрема, «Україна — безпечний туристичний напрямок», що надає туристам інформацію про туристичні місця та умови безпечного відпочинку в Україні.

У бакалаврській роботі ми проаналізували світовий досвід розробки та реалізації державної політики у сфері туризму та рекреації. Виявили важливі підходи, загальні всім країнам із розвиненою індустрією туризму, і сформулювали пріоритетні напрями діяльності у сфері туризму із боку урядів різних країн. Розглянуто заходи регулювання та стимулювання розвитку індустрії туризму у Франції, Іспанії та Китаї. Аналіз кращих світових практик державної політики у сфері туризму та рекреації дозволив зробити такі висновки. Пряме запозичення передового досвіду Франції, Китаю та інших країн, які є хедлайнерами у розвитку індустрії туризму, без адаптації відповідних інструментів до російських реалій неможливе. Доцільно розглянути такі пропозиції як досить перспективні: розвиток науково-дослідних робіт у сфері туризму та рекреації з використанням маркетингових технологій; законодавче закріплення необхідності розробки та реалізації державної туристичної «іміджевої» стратегії; створення зарубіжних офісів на зарубіжних ринках з метою просування та збуту вітчизняного туристичного продукту; розробка спеціальних регіональних програм для підтримки підприємництва у сфері туризму та рекреації.

Було проведено SWOT-аналіз для виявлення основних факторів, що сприяють або затримують розвиток туристичної індустрії у цих регіонах.

Отже, основними стратегічними пріоритетами використання туристичного потенціалу Хмельницької області є:

- а) розвиток державної системи підтримки для малого бізнесу в турі по галузі;
- б) розвиток туристичної інфраструктури;
- в) створення системи реклами та інформаційної підтримки туристичної діяльності;
- г) вдосконалення планування та ефективного використання потенціалів туристичного та природного ресурсу цих територій.

Результати оцінки туристично-рекреаційного потенціалу Хмельницької області можуть бути використані в державному управлінні, туристичному маркетингу, просторовому плануванні, а також можуть бути основою та показником для прийняття рішень у бізнес-секторі. У державному управлінні знання можна застосувати, наприклад, при підготовці стратегічних документів.

На регіональному рівні дане дослідження можуть використати агенції регіонального розвитку, які можуть використовувати результати для цілеспрямованої диференціації та спеціалізації діяльності з просування туризму в регіонах. У підприємницькому секторі результати можуть бути використані як основа для прийняття рішень суб'єктами господарювання та інвесторами щодо розміщення планованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва Ю.В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: Автореферат дис... к.е.н.: 25.00.02. Одеса: Од. рег. інст. держ. управління, 2005. 20 с.
2. Балій Г. З історії оборонної та культової архітектури Ізяслава. Зоря Надгориння, 2018. 4 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: Київ. ун-т, 2001. 395 с.
4. Білецький М., Котик Л. До означення екскурсійного туризму. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*, 2020. С. 55-63.
5. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 228 с.
6. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю в Україні: зб. наук. праць Дніпропетр. регіон. ін.-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / за ред. С. М. Серьогіна, 2009. №3. С. 37–54.
7. Бондаренко Ю. Г. Романюк Е. В. Стан та перспективи розвитку туристичної галузі в умовах пандемії. *Проблеми економіки та управління Т. 5, №1*. Львів : Львівська політехніка, 2021. 194 с.
8. Говорун В. Д. Лікарські рослини Хмельниччини: *біологічний довідник*. Хмельницький, 2020. 156 с.
9. Головне управління статистики у Хмельницькій області. URL: <https://www.km.ukrstat.gov.ua/>.
10. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.
11. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / авт. кол.; за заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 332 с.
12. Долинська О. Бальнеологічні ресурси Хмельницької області. *Географія і туризм*. 2016. Вип. 37. С. 110–119.

13. Долинська О. О. SWOT-аналіз конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг Хмельницької області. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Географічні науки*. Херсон, 2019. № 11. С. 124–130.
14. Долинська О. О. Головні підходи у вивченні регіональних туристичних комплексів. *Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту імені Федьковича. Сер.: Географія*. 2019. Вип. 814. С. 93–98.
15. Долинська О. О. Соціально-географічний аналіз функціонування туристично-регіонального комплексу Хмельницької області. *Географія та туризм: наук. зб. / ред. кол.: Любіцева О. О. (гол. ред.) та ін. Київ: Альфа-ПК, 2019. Вип. 51. С. 29-36.*
16. Екологічна мережа міста Хмельницького: монографія. Н.Г. Міронова, Л.С. Юглічек, Л.П. Казімірова. Хмельницький: Заколотний М.І., 2019. 270 с.
17. Законодавчий інструментарій публічного управління у розвитку внутрішнього туризму в Україні. Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м.Хмельницький, 11 Лютого 2022 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 185-186.
18. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналіт. доповідь. С.П. Іванюта, О. О. Коломієць, О. А. Малиновська, Л. М. Якушенко; за ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с.
19. Ковтунік І. І. Кліматичні курорти Хмельницької області. *Агросвіт*. 2018. № 22. С. 42–46.
20. Козловський Є.В. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kozlovsky.htm.
21. Краєвська О., Присяжнюк Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної політики ЄС. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2012. Вип.29. Ч.1. С.170-178.

22. Лелюк О.В. Можливості післявоєнного відновлення галузі туризму в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Географія та туризм» (м. Харків, 28 лютого - 1 березня 2023 р.). Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. 684 с. С.368-374.
23. Летуновська, Н. Є., Люльов О. В.. Маркетинг у туризмі: підручник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 270 с.
24. Лісовський, П. М. Туристична діяльність: інновація, інвестиція, рекреація: навч. посіб.. Київ: Ліра-К, 2022. 124 с.
25. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг: геопросторові аспекти. Київ: Альтерпрес, 2002. 320 с.
26. Майстро С. В., Домбровська С. М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.
27. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с.
28. Меджибіж полікультурний: путівник / наук. ред. І. Западенко. Житомир: 505, 2020. - 96 с. : фото. кольор.
29. Миронов Ю.Б. Проблеми і перспективи розвитку екологічного туризму у світі та в Україні: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології» (м. Київ, 1-3 березня 2023 р.). К.: НАУ, 2023. 548 с. С.268-269.
30. Мороз Г. Церква-фортеця, замок і Каліостро у Сутківцях. Нове життя, 2018. С.10.
31. Моца А. А., Шевчук С.М., Серета Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. Вип.41.
32. Новикова В. І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ: Ін-т географії НАН України, 2008. 23 с.

33. Олійник Я. Б., Ободовська В. О. Регіональна туристична політика Республіки Польща. *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер.: Географія*. 2015. Вип. 1 (63). С. 73–76.

34. Основи туризмології: навч. посіб. / авт.-уклад.: О. А. Кручек. Херсон : Олді-плюс, 2020. 234 с.

35. Пам'яткознавство: сучасні аспекти: матеріали Другої Всеукр. науково-практ. онлайн конференції м. Кам'янець-Подільський, 29 верес. 2022 р. Кам'янець-Подільський: Рута, 2022. 162с.

36. Парфіненко А. Ю. Туристична політика зарубіжних країн: підручник / кол. авт. ; за ред. А. Ю. Парфіненка. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 225 с.

37. Парфіненко А. Ю., Босенко К. І. Кластеризація як напрям рекреаційно-туристичного розвитку Подільського регіону України. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Міжн. відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2018. Вип. 7. С. 122–129.

38. План заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2021-2023 роки. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/dodatok-do-rish-Plan.doc>.

39. Про внесення змін до Закону України «Про туризм». Закон України «Про туризм» від 28.06.2015, N 23, ст.158. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1282-15>.

40. Проєкт Плану дій з реалізації Стратегії розвитку міста Хмельницького до 2025 року. URL: http://khm.gov.ua/uk/development_strategy.

41. Савіцька О. П., Савіцька Н. В. Сучасні тренди інноваційного розвитку сфери туризму в Україні. *Бізнес Інформ*. 2021. №9. С. 124–130.

42. Сакральні пам'ятки Хмельниччини : довід.-бібліогр. вид. Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ / уклад. В. Мельник. Хмельницький: ФОП Стрихар А.М., 2018. 68 с.

43. Смирнов, І. Г., Любіцева О. О. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі: навч. посіб.: у 2 кн. Кн. 1 Міжнародний туристичний бізнес, Київ: Ліра-К, 2022. 288 с.
44. Стецюк О. В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: структура та територіальна організація: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2020. 20 с.
45. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/ctrategiya-regionalnogo-rozvitku-khme>.
46. Стратегія розвитку міста Хмельницького до 2025 року. URL: https://khm.gov.ua/uk/development_strategy.
47. Структурування рекреаційно-туристичного потенціалу на засадах географічного середовища : монографія. О. Г. Топчієв, К. В. Коломієць, В. А. Сич; М-во освіти і науки України, Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Кам'янець-Подільський: Панькова А. С., 2020. 332 с.
48. Топчієв О. Г., Сич В. А., Яворська В. В., Долинська О. О. Екологічний імператив у концепціях соціально-економічного розвитку і його географічні складові. *Вісник Одеського національного університету. Сер.: Географічні та геологічні науки*. 2019. Т. 24. Вип. 2 (35). С. 96–112.
49. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 жовтня 2018 р., м. Черкаси). Черкаси: Видавець О.М. Третяков, 2018. 304 с.
50. Туризм ХХІ століття: проблеми та перспективи: зб. наук. праць. Вип. 6: Хмельниц. ін-т МАУП ім. Блаженнішого Володимира ; гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во МАУП, 2020. 178 с.
51. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. Х.: НУЦЗУ, 2020. 209 с.
52. Хмельницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/>

53. Хроніка культурного життя Хмельниччини. URL: http://www.ounb.km.ua/info/hronika/2021_09.pdf
54. Чеченя О. В. Фактори впливу на галузь туризму. Географія та туризм. 2011. Вип. 16. С. 116–122.
55. Шелеметьєва Т. В. SWOT-аналіз як дієвий інструмент процесу управління розвитком туризму в Україні. Національна економіка. 2018. № 6. С. 110-113.
56. Barteczko K., Grabowski J., Wrzosek A. Analiza przewag konkurencyjnych na regionalnych rynkach turystycznych Polski. Warszawa: Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, 2003. 123 p.
57. Cox C., Wray M. Best Practice Marketing for Regional Tourism Destinations. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 2011. Vol. 28 (5). pp. 524–540.
58. Steene A. From global to intra-regional tourism. *UTMS Journal of Economics*. 2006. Vol. 7 (2). pp. 149–164.

ДОДАТКИ

Заклади готельного типу

№ п/п	Назва	Адреса розташування		Кількість номерів/місць
		Населений пункт	Адреса	
1	Готельно-ресторанний комплекс «BeSt»	м. Дунаївці	вул. Шевченка, 115	20/46
2	Готель «Ліз»		вул. Конституції, 3/1	8/16
3	Готель «Адріана»		вул. Шевченка, 111 в	10/22
4	Готель Гетьман	м. Кам'янець-Подільський	Польський ринок 8	14/29
5	Готельний комплекс «Гала-Готель»		вул. Лесі Українки 84	68/204
6	Готель Клеопатра		вул. Татарська 19	82/212
7	Готель «7днів»		вул. Соборна 4	218/424
8	Готель «Ксенія»		Жванецьке шосе 3	77/154
9	Готель «Фільварки-Центр»		вул. Лесі Українки 99	16/32
10	Готель «Тарас Бульба»		вул. Старобульварна 6 вул. Францисканська 10	18/45
11	Рейкарц Кам'янець-Подільський		вул. Старобульварна 2	38/79
12	Готель «4 сезони»		вул. Героїв небесної сотні, 33	7/21
13	Готель «Марія»		вул. Данила Галицького 16	6/16
14	Готель «Ніка»		вул. Нагірна, 31	6/50
15	Готель «Констанція»		вул. Середня 32	16/32
16	Готель «Каприз»		вул. Лесі Українки 122	7/21
17	Готель «Монте Крісто»		вул. Лесі Українки 24	6/14
18	Міні готель «Біля річки»		вул. Онуфріївська 5	7/14
19	Готель сімейного типу «МАХІМА»		Проспект Грушевського 41б	7/16
20	Готель «Астарта»		Хмельницьке шосе 36	4/35
21	Апартаменти «Панорама»		вул. Зарванська 5Б	
22	Хостел «Надія»		вулиця Розвадовського 5	9/24
23	Гостьовий будинок SunRise		вул. Бусигіна 3	3/11
24	Комплекс Celebrity		вул. Гунська 32	10
25	Готельно-ресторанний комплекс «У Домінікана»		вул. Домініканська 2а	12/28
26	Готель «Техас»		пр. Грушевського 27/6	8/19
27	Гостьовий будинок «Стара Русь»		вул. Івана Франка 6А	7/20

Продовження додатку А

№ п/п	Назва	Адреса розташування		Кількість номерів/місць
		Населений пункт	Адреса	
28	Готель «Mini Home Hostel»	м.Кам'янець-Подільський	вул. П'ятницька 10	8/30
29	Готель «Grand Canyon»		вул. Довга 1/7	10/10
30	Готель «Deluxe»		Нігинське шосе 24а	4/12
31	Міні-готель «Яндрусі»		вул. Північна 90б	14
32	Хостел «ArtHouse»		вул. Зарванська 18	23
33	Мотель «Для всіх»		провулок Північний 3, вул. Миколи Гордійчука, 9	8
34	Готель RATUSHA craft rooms		Площа Польський ринок, 3/7	18/35
35	Готель «Пані Анна»		вул. Героїв Майдану, 3	8/35
36	Готель «IN HOTEL»		вул. Молодіжна 31	7/21
37	Готель «ZIG ZAG»		вул. Драй Хмари 17/5	26
38	Хостел «Поділля»		Князів Коріатовичів, 25/3	
39	Готель «Біля джерела»		вулиця Тринітарська, 8а	
40	Готель «Romantic Guest House»		вул. Руська 3	
41	Готель «Хостел Карта»		вулиця Індустріальна, 3	
42	Готельно-ресторанний комплекс «Лелека»		Вінницька траса, 2-ий км	60/150
43	Готель «Збруч Палац»	м.Волочиськ	вул Незалежності ,7	15/30
44	Парк-готель «Теремки»	с.Колодіївка Китайгородськ а ТГ	вул.Центральна, з 80/1до 80/5	60/133
45	Good Rest	сmt. Чемерівці	Гусятинське шосе,3	
46	готель «Губернія»	с.Нігин Гуменецька ТГ	вул.Центральна,23	27
47	Sofiagotel Restaurant	сmt. Вінківці	вулиця Першотравнева	18
48	Хостел-кафе «Садиба у Степана»		вул. Заславська 79/1	14
49	Готель «Південний Буг»	сmt Летичів	вул.Юрія Савіцького, 6	3/10
50	Готель «Леон»		вул.Юрія Савіцького, 75	10/26
51	Гостьові номери «Смак»		вул. Юрія Савіцького, 98/1	2/4
52	Гостьові номери «Ні пуха-ні пера»		вул. Б.Хмельницького, 26	4/6
53	Готель «DeLito»	сmt Сатанів	вул.Курортна, 46	22
54	ТОВ «Аква-Віта Жива-Вода»		вул.Курортна, 19	30
55	ТОВ ОСК «Сонячний Прованс»		вул.Монастирська,7	72/120
56	ТОВ «Арден палац»		вул. Курортна,40	600/1300

Продовження додатку А

№ п/п	Назва	Адреса розташування		Кількість номерів/місць
		Населений пункт	Адреса	
57	Готель «Лекс»	с.Стара Синява	вул. Грушевського,49	3/8
58	Готель «Ніфертіті»		вул.Грушевського,3	5/10
59	Готель «КУНЧА ЗАСПА»	смт. Теофіполь	вул. Шевченка, 67	12/36
60	Готельно-ресторанний комплекс	с. Новоставці Теофіпольська ТГ	вул. Садова, 22	7/24
61	Готель	с.Волиця Теофіпольська ТГ	вул.Шевченка,33	6/14
62	Готель Збруч Палац	м.Волочиськ	вул Незалежності ,7	15/30
63	Готельний комплекс «Європа»	м.Городок	вул.Шевченка	
64	Готель-ресторан «Парадіс»	м. Красилів	вул. Грушевського, 72	20/36
65	Готель «Затишок»		вул.Будівельна, 20	6/16
66	Готельно-ресторанний комплекс «Янісоль»	м. Хмельницький	вул. Свободи, 40а	30
67	Готель «Park-Hotel»		проспект Миру, 103/3	19
68	Готель «Reikartz»		вул. Герцена, 10	54/108
69	Готельно-ресторанний комплекс «Potocki»		вул. Грушевського, 66	24/52
70	Готельно-ресторанний комплекс «Sobkoff»		вул. Прибузька, 15/1	39/80
71	Готельно-ресторанний комплекс «Колізей»		вул. Гонгадзе 1 А	14/28
72	Хостел «ХОСТЕЛ 24»		вул. Західна Окружна, 15	9
73	Готель «Південна Брама»		вул. Житецького, 1/1	14
74	Готель «Либідь-Плаза»		вул.Кам'янецька, 21	30/69
75	Готель «Тамерлан»		вул. Нижньоберегова 2/4	21
76	Готель «Центральний»		вул. Героїв Маріуполя, 5	71/100
77	Готель «СВ» Хмельницький hotel& SPA		вул. Свободи 1а	12/30
78	Хостел «Dream Hostel»		вул. Проскурівська, 32	13/54
79	Готельно-ресторанний комплекс «Любе»		вул. Шухевича 17	
80	Мотель «Авто Спа»	Львівське шосе 61\4	5/10	
81	Готель-ресторан «Любе Плюс»	вул. Європейська 18	17/36	
82	Готель «АРСНА»	вул. Проскурівська 20		
83	Royal Palace Luxury Hotel and SPA	вул. Володимирівська 74		

Продовження додатку А

№ п/п	Назва	Адреса розташування		Кількість номерів/місць
		Населений пункт	Адреса	
84	Хостел «Relax»	м. Хмельницький	Проспект Миру 69	
85	Готель-сауна «Вовча хижа»		пров. Чубинського 2/7	
86	Готель-ресторан «Ситий Ковбой»		Вінницьке шосе, 80	
87	ПАТ «Готель «Поділля»»		вул. Шевченка, 34	
88	Хостел «Побужжя»		вул. Соборна, 55	
89	Готель-ресторан «Плай»		пров. Стельмаха, 25	
90	Готель «Проскурів»		вул. Кам'янецька 257	8
91	Готельний комплекс «Вік-Жан»		вул. Березнева, 5/1	26/52
92	Готельно-ресторанний відпочинковий комплекс «Панський маєток»		вул. Верхньоберегова, 11	4/8
93	Готель «Енеїда»		вул. Героїв Майдану, 8	75
94	Готельно-розважальний комплекс «Імперія»		провулок Купріна, 3	
95	Готель «Шотландія»		вул. Західно-Окружна, 50	
96	Готельний комплекс «Фортеця»		вул. Західно-Окружна, 15/1	16/90
97	Готельно-ресторанний комплекс «Лелека»		Вінницька траса, 2-ий км	60/150
98	готель «Горинь»	сmt. Білогір'я	вул. Шевченка 31	8 /22
99	Готель «Явір»	м. Ізяслав	вул. Незалежності, 16.	
100	Готельно-ресторанний комплекс «Заслав»		вул. М.Микитюка, 25	26
101	Готель «Горинь»	м. Нетішин	пр. Незалежності, 11	45/63
102	Готель «Лісовий»		вул. Лісова, 3	24/38
103	Готельний комплекс «Явір»	Центр ділових зустрічей ВП «ХАЕС»	Центр ділових зустрічей ВП «ХАЕС»	35/35
104	Готель	с. Ст. Кривин	вул. Перемоги, 88	5/12
105	Готель		вул. Перемоги, 32	4/10
106	Комплекс «ChloffsSPA»	м. Полонне	вул. Замкова 48	5/12
107	Комплекс «Асторія»		вул. Лесі Українки 141	5/10
108	Комплекс «Тіамо»		вул. Залізнична 141	8/16
109	Комплекс «Старе місто»		вул. Новополонська	4/8
110	Готель «Полісся»		вул. Лесі Українки 97	7/14

Динаміка кількості туроператорів та турагентів на Хмельницьчині та Україні

	2019			2020		
	Кількість турагентів - фізичних осіб - підприємців	3 них		Кількість турагентів - фізичних осіб – підприємців	Кількість турагентів та турагентів - юридичних осіб	Кількість туроператорів - та турагентів - юридичних осіб
		турагенти	Туроператори			
Хмельницька область	57	19	2	45	21	18
Україна	2644	1259	538	2306	1797	1561

Виконав: студент 4 курсу за спеціальністю 242 Туризм денної форми навчання

_____ Микола МЕЛЬНИЧУК

Науковий керівник:

старша викладачка кафедри публічного управління та адміністрування

_____ Ганна ДІЛЬ

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, д.держ.упр., професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ